

LUTHERSK KIRKETIDENDE

LEDER: RELEVANS – "OM BIBEL OG BABEL"

ARTIKLER OG INNLEGG

KVEITEBRØD, BYGGBRØD OG SYRING
LITURGISKE NOTER OG UNOTER
DØDEN – EN NATT MELLOM TO DAGER
EN SAMTALE OM EKTESKAPET, DEL 2

MÅNEDENS SALME

SØNDAGSTEKSTEN

5. SØNDAG I TREENIGHETSTIDEN
SANKTHANS DAGEN
6. SØNDAG I TREENIGHETSTIDEN /
APOSTELDAGEN
7. SUNDAG I TREEININGSTIDA

RELEVANS

– "OM BIBEL OG BABEL"

Det er høysesong for vigsler både i og utenfor kirkerommet. Gjennom over 20 år som menighetsprest har jeg et utvalg vigselstaler som jeg tilpasser til paret og dagen, og noen ganger skriver jeg en ny. Men en setning har jeg med i alle talene: "Det som skjer her (inne), handler alltid om livet der (ute)." Altså: Det som skjer i kirkerommet, eller i det gudstjenestelige rommet som skapes ute, det er ikke noe som blir igjen der som et vakkert minne. Det er noe som skaper det det nevner! Når det gjelder den juridiske avtaleinngåelsen, er dette selvsagt. Men også ordene om, fra og til Gud i skriftlesninger, liturgi og bønn betyr noe for det ekteskapet som inngås. Muligheten for paret til selv å velge skriftlesninger fra 2003-liturgien er med på å understreke dette. Jeg opplever at det har tilført vigselssamtalen en dybde som ikke var der før. Å kunne snakke om deres ekteskap i lys av Bibelens ord er rett og slett en gave til både prest og par! Det er stort å få høre dem selv formulere hva det er som treffer dem, og hva det er som gjør det meningsfullt å bruke de utvalgte skriftordene om det livet de ønsker å dele. "Det som skjer her, handler alltid om livet der."

I ulike fora både i kirken og i den offentlige debatten spørres det etter eller drøftes "den relevante kirke". Noen røster mener at kirken må bli mer relevant for å treffe folket; noen mener den er blitt mer relevant; noen mener det er et honnørord, og noen mener at det er veien mot undergangen. Jeg synes Tarjei Gilberg, redaktør

i Dagen skrev treffende om dette i en lederartikkel om "Den relevante kirke": "Kristne ledere har et budskap de ønsker å formidle. Og det er nødvendig å sette dette budskapet i sammenheng. Men fremfor å drøfte hvordan man bli oppfattet i befolkningen og hvordan man ser på seg selv, bør den kristne kirke forkynde evangeliet slik at folk kan bli styrket i troen på den levende Gud." (Tarjei Gilje, redaktør i Dagen 13. desember 2014)

Kirken kan aldri hente sin legitimitet i folket, men hos den levende Gud. Relevansen oppstår i det møtet som skjer mellom Gud og folk. Sånn sett er jeg ikke så engstelig for en relevant kirke. Etymologisk stammer ordet fra latin for å løfte eller høyne, og det er vel det som skjer når mennesker oppdager og opplever

at deres liv omslutes, bæres og preges av Guds ord, vilje og Ånd. Det kan skje i en vigselssamtale eller i gudstjenesten; det kan skje i det tilfeldige møtet på butikken, eller på asylmottaket. Det kan skje når representanter for kirken med utgangspunkt i Guds ord uttaler seg om eller engasjerer seg i samfunnsforhold og aktuelle saker lokalt, nasjonalt og internasjonalt, og det kan skje under arbeid på åkeren med såing og salmesang – og på mange andre steder og måter.

Som kirke kan vi ikke lete etter vår relevans noe annet sted enn i møte med Guds ord og bønn, i samlingen rundt sakramentene og i fellesskapet. Samtidig kan vi være åpne for at dette hverken har vært, er eller gir statistiske sannheter

hevet over det faktiske møtet mellom Gud og mennesker, som skjer gjennom ord og handling. Denne virkningen har vi ikke kontroll på; det er det bare Gud som har. Vi kan også være åpne for at nye innsikter kan nå oss fra uventet hold. Dette gir Bibelen oss mange eksempler på, og evangeliene har som kjent mange slike fortellinger, som for eksempel når Jesus bruker en samaritan som et forbilde i samtalen med de religiøse makthaverne. For meg som er i vigselssamtalemodus for tiden, er erfaringen at det ikke er sjelden jeg får et nytt møte med de bibelske tekstene gjennom samtalen med parene.

I dette nr. av Luthersk Kirketidende har vi flere spennende artikler. To av dem handler om liturgisk praksis, den ene av prest Bjørn Sandvik og den andre av Åsmund Bjørnstad, professor i planteforedling ved NMBU. Begge viser hvordan praksis og kontekst former teologi og liturgi, og begge viser hvordan dette både kan være berikende – og sårbar. Det kan bidra til å åpne for sammenheng mellom Gud og mennesker, ordet og livet – og det kan bidra til å lukke. Når vi nå etter hvert skal revidere materiale og praksis som har blitt tatt i bruk med gudstjenestereformen, er dette nyttige og viktige stemmer å ta med seg.

Kirken kan aldri hente sin legitimitet i folket, men hos den levende Gud.

Til overskriften for lederen, stjålet og lett bearbeidet fra Bibelselskapets 200-årsfeiring: Jeg tenker at pinsedagsunderet kan være en god prøve på kirkens relevans. Ved Åndens komme forsto folkemengden som var samlet, med både hjerte og tunge. Og som den første kristne liturg og predikant satte Peter folkemengden inn i den bibelske sammenhengen dette skjedde i, og viste til Jesu løfte og profetene. Ved Guds og menneskers handling ble de som var samlet satt i bevegelse, i henvendelse til Gud og hverandre. ”Det som skjer her, handler alltid om livet der.”

Jeg er så glad i Fredslitaniaet på nr. 981 i salmeboka vår, satt sammen etter bønner fra oldkirken og tonesatt av Trond Kverno. Jeg lærte den som fersk prest av kantor Svein Møller, og den har fulgt meg som en slags tolkningsnøkkel for livet og teologien siden. ”Du fører sammen det som var adskilt. Kyrie eleison.” Gud og menneske, ånd og kropp, ord og handling, himmel og jord, natur og kultur, synd og død og frelse og oppstandelse, lære og liv ... Kyrie eleison.

.....
HEGE E. FAGERMOEN
HEGE.FAGERMOEN@AS.KOMMUNE.NO

KVEITEBRØD, BYGGBRØD OG SYRING

AV ÅSMUND BJØRNSTAD, PROFESSOR I PLANTEFØREDLING, INSTITUTT FOR PLANTEVITSKAP,
NOREGS MILJØ- OG BIOVITSKAPELEGE UNIVERSITET, ÅS
ASMUND.BJORNSTAD@NMBU.NO

(UTDRAG AV ARTIKKEL I TEOLOGISK TIDSSKRIFT 4/2015, REFERANSAR FINST DER)

Den norske kyrkja vedtok i 2011 å drøfte spørsmålet om glutenfritt nattverdbrød; dvs. utan mjøl (protein eller stivelse) frå kveite. Oblatar som er glutenfrie, er bakte av ”ei glutenfri mjølblanding som i hovudsak inneheld mais-, ris- og potetmjøl”.¹ Dette har ført til kan hende uventa spørsmål. Er nattverden gyldig utan kveitebrød? Ortodokse og katolikkar hevdar at det er han ikkje. Dei har på si side vore usamde i 1000 år om brødet skal vere syra eller usyra. Romas overgang til usyra brød medverka til brotet med Austkyrkja i 1054, og praksis er ulik den dag i dag.

Skal ein forstå desse spørsmåla, er det nyttig å vite litt om *biologien* og *brukshistoria* til kornartane omtala i Bibelen, og det vil seie bygg og kveite. I spørsmålet om *syring* (gjæring) er det når ein tolkar tradisjonane tilbake til Mosebøkene, ein fordel å kjenne kornartane sine eigenskapar i dyrking og ved ulike bakemetodar.

KORNARTANE I MIDTAUSTEN I BIBELSK TID

Dyrka bygg og kveite har opphav i Midtausten, det området frå Jordandalen til Mesopotamia og Zagros som på grunn av forma vert kalla *Den fruktbare halvmånen*. Havre og rug høyrer òg heime der, men dei fanst i bibelsk tid berre som ugras eller ville artar.

Bygg vart truleg domestisert to gonger. Dei eldste arkeologiske funna (i Syria og ved Jeriko) er frå kring 8000–7500 f.Kr. Like etter opptrer bygg aust av Zagrosfjella i Iran kring 7400–7250 f.Kr.

Kveiteslekta tel fleire artar, med ulik historisk rolle og ulik bakeevne. *Einkornkveite* er jamgammal med bygg (8500–8100 f.Kr.). Einkorn er ikkje nemnt i Bibelen, men det er tidlege funn frå Jeriko. Omtrent samtidig, 8500–7500 f.Kr., oppstod den frodigare *emmerkveiten* som er meir produktiv og med sterkare gluten. Emmer blei, saman med bygg, hovudkornarten fram til bronsealderen.

Kring 8200–7550 f.Kr. gav emmer opphav til kveitetypar med *nakne korn*. I dei losnar agnene frå korna direkte, utan avskaling – ei opplagt vinning. Så, kring 6000 f.Kr., må ein ny kveiteart ha oppstått ved ei artskryssing mellom ein dyrka kveite og ugraset bukketkorn (*Aegilops tauschii*). Det veks frå Kaukasus og Kaspiahavet til Afghanistan. Ein trur difor at kryssinga må ha skjedd då dyrkinga nådde dit.

Kva for kveiteart var så mor i denne kryssinga? Med *emmer* som mor og bukketkorn som far ville avkomet bli *spelt*, men den er langt yngre arkeologisk (frå 6000–7150 f.Kr.) og aldri funnen i Den fruktbare halvmånen. Når brøddoppskrifta i Esek 4,9 føreskriv ”kveite (חִטָּה, *hitah*) og bygg og bønner og linser og hirse og spelt (כֹּשֶׂם, *kusemet*)”, tyder den siste difor emmer. Spelt må, liksom emmer, bli avskala.

Brødkveiten spreidde seg mot Europa og Asia, og til Midtausten. Truleg var han der blandkorn i durum (Begge var jo lette å treske til nakne korn), og det Bibelen kallar ”kveite”, kan difor omfatte begge.

Hjå Esekiel og i Det nye testamentet tyder ”kveite” difor nakenfrøa typar. Når Luk 6,1 fortel

at læresveinane tok kveiteaks, gneid dei i hendene og åt dei, tyder det på nakenkorna kveite. Emmer lèt seg ikkje avskale så lett, men vart nok stadig dyrka der jorda var karrig. Dette går også fram av Jesaja 28,25 der ”spelt” (Dvs. emmer) blei sådd langs kantane, men kveite på den beste jorda.

BAKEEIGENSKAPANE TIL BYGG OG KVEITE

Vi har tangert dei ulike bruksmåtane til korn (utanom kraftfôr): graut, rista korn, syra eller usyra brød, kaker, lefser og øl.

Etter drøftinga av kornet kom *maling* og (eventuelt) *sikting* til *mjøl*. Den eldste teknologien, *skubbekverna*, med ein over- og understein, var både tung og tungvint. Ei kvinne kunne male ½–1 kg (avskala) korn i timen. Å forsyne eit hushald på 5–10 personar var altså eit dagsverk, og for slavekvinna i 2 Mos 11,5 har dagen drygt fram til midnatt. Den romerske *dreiekverna* – oppfunnen kring 200–100 f.Kr. – spreidde seg difor fort, også til Palestina. Oversteinen hadde eit hol så møllerinna kunne dreie han rundt og rundt. Når Luk 17,35 nemner at ”to kvinner skal male ved den same kverna”, er det tale om den større varianten med ein horisontal roterande stokk (Berre ein møllestein med hol kan ein, i verste fall, få festa om halsen og bli kasta i havet med, Matt 18,6).

Maleresultatet var grovt mjøl og bakinga deretter, men med ein viktig biologisk skilnad mellom kveite og bygg i bakeevne. *Gluten* er eit nøkkelord. Med ”gluten” meiner ein oftast dei kjempestore proteinmolekyla som dannast når ein eltar ein deig. Alle kveiteartane dannar ein viskoelastisk deig, men brødkveiten har mest og sterkast gluten og er dermed best eigna til bakst av syra brød.

SYRA OG USYRA BRØD

Bygg har òg gluten, men det er lite elastisk og hevar seg difor dårleg. Av den grunn blir byggmjøl stort sett brukt til *usyra brød* i tallause variantar (lefser, flatbrød, *lavash* eller flate kaker), til graut eller røsta korn (Rut 2,14).

Fordelane med usyra brød er at det er fort å lage; det kan bakast på ei enkel helle, ei takke

eller på glør (Joh 21,9). Ferskt eller tørt er dette vanleg blant nomadefolk i Midtausten, som ikkje kan bere med seg ein bakaromn av den typen som i Bibelen blir kalla תַּנּוּר, *tannur* (f.eks. Hos 7,4). Har ein dårleg tid, slik Sara hadde (1 Mos 18,6), kan ein òg bake usyra kveitebrød i ein *tannur*.

Syra brød er meir næringsrikt fordi viktige spormineral som jern og sink frigjorte. Det smakar meir og er meir haldbart – men det krev altså *tid* til gjæring og dertil ein bakaromn. Ved langvarig syring med spesielle mjølkesyrekulturar er det mogleg å bryte ned gluten så fullstendig at kjeks er uproblematisk for pasientar med cøliaki. Kanskje kunne ein òg bake oblatar av kveite, om ein er villig til å godta syring?

KVEITE ER MEIR VERD ENN BYGG

Kveite har frå dei eldste tider vore høgare verdsett og betre betalt enn bygg. Kveitens verdi kjem dels av bakekvaliteten, dels av at han er meir kresen på jordsmonn og klima. På magrare jord kan bygg gje 50 % høgare avling, på betre jord 10–20 %.

I 2 Kong 7,16 blir difor kveite omtala som dobbelt så verdifullt som bygg. Dette er i samsvar med verdsettinga også i romersk tid. At grødeofferet ”skal vera fint mjøl (סֶלֶת, *solet*)” (3 Mos 2,1), og nærare bestemt av fint kveitemjøl (2 Mos 29,2), betyr at skodebrødet skal vere *kvitt*. Om det enn var mindre kvitt på bibelsk tid, vart kornofferet sikta 11–13 gonger og er rekna som oldtidas finaste kveitemjøl. Då Abraham vart gjesta av tre englar, bakte Sara usyra brød av *solet* – rause 3 *sea* eller 1 *efa*, 39 liter, noko som tilsvara ei veker arbeid ved skubbekverna.

Det mindreverdige ved bygg i høve til kveite finn vi dokumentert i Apokryfane, Talmud, Koranen og i dikt eller ordtak over heile Midtausten. I Talmud så vel som i muslimsk litteratur kan kveiten ta plassen til ”epletreet” i syndefallsforteljinga, og Adam blir vist til å dyrke kveite når han er støytt ut av Paradiset.

KVEITE I EVANGELIA

Fordi kornet er folkeføda, ”brødstaven” (Esek 4,16; 5,16; 14,13), møter vi det både som mat, som likning og som metafor. Ofte er kveite ikkje

nemnd direkte, men om ”korn” eller ”brød” er assosiert med rikdom eller velstand, er det ikkje urimeleg å tolke det som korn eller brød av kveite. I likninga om ”ugraset i kveiten” er kveiten – karakteristisk nok – omtala som ”godt korn” (Matt 13,24).

Var så det ”daglege brød” (ἄρτος ἐπιούσιος, *artos epiousios*) Jesus nemner i Fadervår, av kveite eller bygg? Stemmer det at ein her bed om ”brød for i morgon”, så passar det med å be om syra kveitebrød. Å male kornet, syre deigen og steike brødet tok nemleg minst eit døgn. Usyra brød eller byggbrød kunne bli steikte straks kornet var male. På det treng ein ikkje vente til i morgon.

Der ”brød” er assosiert med rikdom eller fest, kan vi som nemnt truleg tolke det som kveitebrød. I likninga om Lasarus bryr ikkje den rike mannen seg med å ta opp ”det” som fell på golvet. Dette viser til at ein (i velståande hus) alltid tørka hendene med ein brødbit når måltidet var over, og denne fekk så hunden.

På denne bakgrunnen kan vi òg skjønne meir av *brødunderet* – det einaste som er nemnt av alle evangelistane. Når Joh 6,9 presiserer – til skilnad frå synoptikarane – at dei berre har ”fem byggbrød”, ymtar han dermed ”mindreverdige”, på bakgrunn av det vi veit om fattigfolks brød. At folket så vil gjere han til konge etter brødunderet, er òg rimeleg. At kongen stod mellom Gud og menneske og rådde for gode år, var ei nesten universell førestilling i monarkiske jordbrukssamfunn fram til den franske revolusjonen. At Jesus i brødunderet skaffa folket brød i overmål, *viste* altså at han var ein konge.

At Jesus i Joh 12,24 omtalar seg sjølv som ”kveitekornet” og ikkje ”byggkornet”, som var det folk flest levde av, har derfor ei klar mening.

BRØDET I NATTVERDEN

Kva for korn var så Jesu nattverdbrød bakt av? Dette er eit kjernepunkt i den teologiske diskusjonen. Ingen av tekstene gjev direkte svar på dette, berre at han ”tok eit brød, takka, braut det og gav det” (Matt 26,26). Påska (NO78/85: ”usyrdebrødshelga”) fall saman med førstegrøda av bygg, så ein skulle tru det var av byggmjøl. Først femti dagar etter kom tida for å skjere

kveiten (vekefesten eller pinse). Likevel er jødisk påskebrød (חֲמֵץ, *matsah*) alltid usyra og av kveite, og det er ingen grunn til å tru at Jesus avveik frå dette. Lammesteik stod truleg på vanlege folks bord berre denne eine gongen i året, så kveitebrød ville ikkje vere unaturleg.

Likeeins er ikkje *kveitebrød* nemnt direkte i Exodus-forteljinga, men det er truleg meint. Elles er det vanskeleg å skjønne insisteringa på at brødet (liksom alt offerbrød) skal vere *usyra* (2 Mos 12,34 og 39; 5 Mos 16,3). Det usyra brødet kan difor vere eit *kjennemerke* som skilde dei frå egyptarane heva brød. Ein syra byggdeig, ville blitt det same flate bakverket, om enn med litt meir smak og farge. Så, i 2 Mos 29,2, kjem altså det uttrykkelige påbodet om fint kveitemjøl.

DEN TVITYDIGE SURDEIGEN

For Herodot var det oppsiktsvekkande at egyptarane sette syring i system. Maten forvara ein elles tørr eller salta – gjæring betydde forderv. Men i Jesu likningar er surdeigen ikkje alltid noko negativt. Dels vert Himmelriket positivt jamført med ein surdeig (Matt 13,33); dels åtvarar han mot ”farisearane og saddukearane surdeige” (16,6.11). Det suspekte ved surdeigen må òg ligge bak Paulus sin allegoriske tale om ”ein surdeig av ondskap og synd” i 1 Kor 5,8.

Reint teknisk kan ein deig òg sjå feilgjære, om ikkje surdeigen er i god gjenge og utgjer kring 15–30 % av heile deigen. Vi må òg ha den ymse mjølqualiteten i tankane: Vellykka syring var ikkje så sjølvsgagt som med dagens fabrikkmjøl. Når difor kvinna i likninga om surdeigen (Matt 13,33) ”gøymer” ein normalt stor (?) surdeig inn i ”tre mål med mjøl”, ei hårreisande stor og risikabel mengd mjøl (20 kg!), som ville ta lang tid å heve. Poenget er vel å tru på at gjæringa går godt, og å vente med tolmod?

KYRKJEHISTORIA: FRÅ USYRA TIL SYRA TIL USYRA ELLER SYRA BRØD

Det er uklart kva slags brød som vart nytta i urkyrkja, men det daglege var sikkert gjæra. Nattverden skulle i første rekke vere eit fellesskapsmåltid (Jfr. 1 Kor 11,17–34). Kvinnene bakte brødet som vart nytta i nattverden, og slik vart

det daglege brødet signa av kyrkja. Dette gav plass for jordbrukets gamle årsrytme med grødeoffer og knytte ritane direkte til livsopphaldet. Brødet blei også eit bilete på livet som ein truande. Augustin seier: "Hugs, brødet kjem ikkje frå eitt einskild korn, men frå mange. Ved å ta imot eksorsismen [åndeutdrivinga] vart du 'malen'. Ved å bli døypt vart du 'syra'. Ved å ta imot Den heilage andens eld vart du 'bakt'. Ver det du ser, ta imot det du er." Altså: Dei truande kjem saman som spreidde kveitekorn, men blir malne og syra og elta og foreina i det eine brødet.

Ut igjennom hundreåra voks det fram ein teologisk skepsis til den agrare folkereligiositeten. Spørsmålet om rett kornart (den nakne kveiten og det dekte bygget) og gjæring var stadig oppe til drøfting og var grunn til usemjer. Frå 800- til 1100-talet fekk måltidet nemleg eit offerpreg meir enn eit fellesskapspreg. Brødet vart usyra og berre motteke i munnen, og oblatforma understreka avstanden til kvardagsbrødet. Det vart forbode å steike oblatar i same omnen som syra brød. Frå å bli bakt av kvinner blei det bakt av munkar som skydde all ureinskap (Striden om syra og usyra brød i kyrkjehistoria er ikkje fri for seksuelle assosiasjonar).

Dei protestantiske kyrkjene har som kjend hatt ulikt syn på syring; til dømes har den presbyterianske alltid bruk syra. I dagens ortodokse kyrkjer er det stempla nattverdbødet, *prosphora* ("offer"), alltid syra. Det blei opphavleg bakt heime og så velsigna i nattverden, men vert no bakt av utnemnde ortodokse bakarar (både menn og kvinner). Ja, å bake det er ein døgnglang meditasjonsform.

Thomas Aquinas tok elles klar stilling for kveite, om enn med litt omstendelege argument: Utan "finaste kvitt kveitemjøl" kunne inga messe finne stad. "Av alle slags brød brukar folk mest kveitebrød; andre slag synest ei erstatning. Difor

held vi fram at Kristus brukte dette då han stifta sakramentet. Dette brødet styrker best, og av den grunn understrekar det best verknaden av sakramentet. Difor skal det vere av kveite."

"Kveitekorsets lov" vart av Augustin framheva som ein modell for kvar kristen. Den heilage Charles de Foucauld (1858–1916, kanonisert 2005) gjorde orda om brødet i Jesu hand, "teke, signa, brote og gjeve", til eit "mantra" i moderne katolsk spiritualitet. Våre daglege liv kan kjenne seg att i det daglege brødets lagnad, som offer og gåve. Luther sa det same: "De veit at når vi bakar brød, vert alle kveitekorna knuste og malne, [...] og ingen kveitekorn held fast på si eiga form, men gjev sitt mjøl til andre og misser sin eigen kropp [...]. Difor, når eg hjelper og tener deg i kvar stund du treng meg, slik blir eg brød for deg."

Kveiten har ei særstilling i Bibelen og i dei kulturane han voks fram av. Nattverdbødet var opphavleg også av kveite og usyra. Kva dette betyr for sakramentsforståinga, er eit spørsmål om skriftsyn. I katolsk og ortodoks tradisjon avgjer orda om kveitekorset (Joh 12,24) valet av art, medan dei skil lag når det gjeld syring. Ein ureflektert bruk av glutenfrie nattverdbød gløymer den rike biologiske og kulturelle arven som knyter seg til kveiten som livgjevande symbol og går den lina heilt ut som først førte til at brødet ble abstrahert til oblatar. Ved langvarig syring er det truleg mogleg å lage glutenfrie oblatar av rein kveite. Kveiten er verdas mest utbreidde kulturplante og er i ferd med å passere ris som det viktigaste næringsmidlet. Slik representerer han det universelle, "skapt av Jorda og menneskes arbeid".

¹ E-post frå Diakonissehusets oblatbakeri, 25.8.2015.

LITURGISKE NOTER OG UNOTER

AV BJØRN SANDVIK
SANDVIKBJRN@GMAIL.COM

NÅR DET KOMMER FÅ: "Statistisk ekklesiologi" eller "hvor to eller tre er samlet"?

I den tyske, protestantiske gudstjenesteboken er det et eget avsnitt med overskrift "Gudstjeneste med få deltakere". Dette kan være aktuelt i katolske områder der protestantene er en minoritet, eller i det tidligere DDR der bare en liten del av befolkningen er kirkemedlemmer. Der har kirken lært at folkekirkens dager er talte, og de små forsamlinger er det normale.

Også vi er vel kjent med de små forsamlinger. I mange kirker er det dåpsfolkene som fyller opp de første benkene. Når det ikke er dåp, kan det være glissent i benkeradene. Som predikant og gudstjenesteleder kan en bli frustrert av mindre.

Men er det statistikken som skal bestemme vår ekklesiologi?

Våre tyske trossøken gir i sin gudstjenestebok gode råd om hvordan en kan feire en fullverdig gudstjeneste i en mindre krets. Kanskje er det bedre å samles i sakristiet eller et mindre rom? Må liturgien mykes opp, selv om en ønsker å bevare høytiden? Her er det rom for kreativitet og omtanke slik at alle føler seg velkommen og ivaretatt. Prester må befris fra mismot og skuffelse; det beste middel mot det er Jesu løfte i Matteus 18,20.

Jeg hørte om en biskop i Øst-Tyskland som hadde som tok opp dette temaet på et prestemøte: Hva gjør vi når det kommer 15 mennesker til gudstjeneste? Hva om det kommer bare 10, 5 eller absolutt ingen? Prestene var takknemlige, også fordi de ikke hadde våget å fortelle til noe menneske at de hadde opplevd at ingen kom til

gudstjenesten. Så ble det en dyp og realistisk drøftelse av hva som var kirkens – og prestens hellige tjeneste i et sekularisert samfunn. Søndagstjeneste med stillhet og bønn i sakristiet, sykebesøk eller besøk hos en nabo som ikke var kirkemedlem. En prest er vel aldri arbeidsløs?

En kollega sa en gang: "Om det kommer få eller mange, skal de i alle fall gå hjem og tenke: I dag var det enda en gang fint å være i kirken!"

EVANGELIEPROSESJON

Dette er et nytt innslag i vår gudstjenestefeiring. Det var vel den finske Tomasmesse som gjorde den kjent, som en impuls fra den ortodokse kirke. I Tomasmessens første år hadde vi bare én lesning, ingen preken med tekstutleggelse, men et personlig vitnesbyrd. Evangelieprosesjonen var da på enn måte i seg selv en preken, og det ble opplevd meningsfylt at evangeliet ble brakt ned i kirkens midtgang og lest midt i "folket".

I vår nye høymesseliturgi er det annerledes. Her er det 3 lesninger; evangeliet er en av dem. En av kirkerådets liturgieksperter har gjort meg oppmerksom på at evangelieprosesjonen aldri har vært behandlet på prinsipielt grunnlag i de avsluttende organer.

En må spørre om hvilket bibelsyn som foreligger her. Er det slik at de 4 evangelier står i en særstilling blant NTs kanoniske skrifter? Må de graderes høyere som bibelske åpenbaring enn for eksempel de eldste skriftene, Paulus' brev? Er det derfor tilhørerne skal reise seg under lesningen av evangeliet, men sitte under de andre lesningene? Kan dette være en rest av den liberale teologisk teori om "hvem Jesus er, og hva kirken har gjort

ham til"? Eller er det ganske enkelt en praktisk/ pedagogisk ordning for å framheve prekenteksten – som jo oftest fra et av evangeliene?

Dette blir påtrengende når en skal preke over en GT – eller episteltekst. Da vi for mange år siden fikk ordningen med GT-lesninger i høymessen, opplevde vi argumenter om at dette var forkastelig, fordi det ikke var ”evangelisk”. Nå har vi gode erfaringer med lesninger fra GT, og oppgaven med å preke over epistler og noen tekster fra GT har beriket vår prekentradisjon.

Betyr ikke det at vi bør la en prosesjon være en markering av *prekenteksten*? Ingen vil vel hevde at et paulusbrev ikke inneholder evangelium, og at en preken over f.eks. Jes 43,16ff (Se, jeg gjør noe nytt) på 4. søndag i påsketiden ikke peker fram mot pinsens evangelium!

Vår nye gudstjenesteordning forutsetter at det er evangeliet som alltid skal ledsages av prosesjon. I veiledningen står det: ”Når første eller andre lesetekst er satt opp som prekentekst, kan denne teksten leses her” – dvs. på prekestolen! Dette blir forvirrende, og en oppnår i alle fall ikke at tekstene alltid skal komme i samme rekkefølge.

Mitt spørsmål: Ville det ikke være meningsfylt å la ”evangelieprosesjon” ledsage prekenteksten, der en jo finner ”dagens evangelium”, også i GT eller en epistel? Ellers oppstår lett den misfor-

ståelse at lesninger fra andre deler av den bibelske åpenbaring ikke kan måle seg med de 4 evangelier!

BIBELN PÅ ALTERET?

Helge Fæhn, den norske kirkes store liturgiker, ble aldri trøtt av å understreke hva alteret er: nattverd bord og et sted for bønn og lovprisning, ikke et boklager. At tekstboken lå på alteret var selv sagt den gang en leste tekster fra alteret (liturgien fra 1920). Da vi i 1977 fikk lesepult i kirkene, var det noe nytt, selv om den rent historisk er det første faste ”møbel” en fikk i kirken (ambo). Noen steder har en lagt en gammel Bibel, (gjør en gave) på alteret, en ren dekorasjon! I noen kirker lar en Bibelen/tekstboken ligge på alteret til evangeliet skal leses, og har så evangelieprosesjon derfra til lesepult eller midtgang. Dette kan jo forstås slik at GT og epistel er mindre hellig enn evangeliet siden det har sin rette plass på alteret. I veiledningsdelen av boken ”Gudstjeneste for Den norske kirke”, som inneholder mye nyttig og godt stoff, sies det i pkt.6.20 at Bibelen kan legges på alteret for å synliggjøre at ”det er både ord og sakrament som helliggjør kirkerommet”. Ikke særlig klargjørende!

La lesepulten få den plassen den fortjener, og la tekstboken ligge der!

GUDSTJENESTEN SOM HIMMELEN PÅ JORDEN

HØSTRETREAT PÅ LIA GÅRD 25.–28. september 2016

Ordo Crucis innbyr til sin årlige høstretreat på Lia gård i Østerdalen i tiden 25. – 28. september 2016. På årets retreat vil vi sette søkelyset på vår kirkegang og vårt gudstjenesteliv. Retreaten er åpen for alle som gjerne vil bli kjent med hva Ordo Crucis står for.

Peter Halldorf fra Nya Slottet i Bjärka Säby i Sverige har fått tema ”Upplyft era hjärtan. – Gudstjenesten som himmelen på jorden”.

På vår Høstretreat er det stillhet fra kveldsbønnen/completoriet hver kveld til kaffen etter middag etterfølgende dag. Mellom kaffen og kompletoriet kan vi snakke sammen, bli bedre kjent med hverandre, og vi vil ha en kulturkveld eller et sosialt kveldssamvær med samtale, sang og litt forskjellig program på kveldene. Pris kr. 2500.

Hallvard Beck leder morgenmeditasjonene, og Arne Sand tilbyr åndelig veiledning etter ignatiansk spiritualitet.

Påmelding innen 15/9 til Rolf Andersen: androlf@gmail.com

DØDEN – EN NATT MELLOM TO DAGER

OM JØDISK BEGRAVELSESKIKK PÅ JESU TID OG EN SAMMENLIKNING MED LIKKELEDET I TORINO

AV JOSTEIN ANDREASSEN, SØGNE
OLAFJA@BROADPARK.NO

Evangelisten Johannes forteller at Jesus ble gravlagt "slik skikken er ved jødernes graverferd" Men hvordan var så den? En kan selvsagt finne ut en god del ved å studere evangelistenes grundige beretninger. Jeg har også gått gjennom andre kilder for å få vite mer om hva dette innebar.

Der finnes lover og forordninger dagens jødiske lærde anerkjenner som rettledende og praksis tilbake til i alle fall 200-tallet. Det er selvsagt et spørsmål hvor forskjellige disse er fra dem som gjaldt på Jesu tid, men vi vet at på dette området har jødene vært ytterst konservative. Vi kan også sammenlikne med beskrivelser av slike ritualer i skriftene til den jødiske historieskriveren Josefus (ca. år 90) – og ikke minst med det vi kan slutte ut fra arkeologiske utgravninger, særlig i Qumran, hvor det er funnet så mange som 1200 graver.

Gravleggelse av korsfestede personer ble bare praktisert i en jødisk setting, i kort periode og ikke senere enn år 66 (den jødiske oppstanden). NT-professor Werner Bulst, Frankfurt am Main, skriver: "Praksisen med å gravlegge korsfestede personer var begrenset til bare en kort periode: Nemlig i Palestina. I år 6. e.Kr. fjernet keiser Augustus den jødiske kongen Arkelaus. Så satte han inn en romersk prokurator [Coponius] som hadde fullmakt til å utstede dødsstraff. (...) På samme tid var den jødiske regjering [Det høye råd] fremdeles i virksomhet, og dette forlangte gravleggelse [av jøder] før solnedgang i henhold til sin lov. Denne svært spesielle regelen ble definitivt avsluttet med Den jødiske krigen i år 66 e.Kr." (Little 1994:218ff.) Da kollapset organiseringen av det jødiske samfunnet i Israel. Enhver måtte

klare seg som best han kunne.

To interessante opplysninger fra Josefus kan være med på å bekrefte denne påstanden fra Bulst: Tiberius Julius Alexander, prokurator i Judea år 46–48, passet nemlig på å overholde de lokale skikkene for å bevare freden, skriver han (Whiston 1987:611). Josefus beskriver dessuten fra oppstanden 20 år senere hvor fryktelig det var når de romerske erobrerne bare dumpet døde kropp: "Jødene pleide å være så nøye med begravelsesritene sine at til og med de som ble korsfestet fordi de var funnet skyldige i en forbrytelse, ble tatt ned og begravd før solen går ned." (Whiston 1987:679)

I vår tid gjelder fremdeles regelen: "Absolutt ingen begravelsesrite skal nektes den som er henrettet av Staten." (Zlotnick 1966:35)

DE ENKELTE BESTEMMELSER

1. GRAVLEGGES SAMME DAG

Moseloven (5 Mos 21,22f) sier: "Når en mann får dødsstraff, og han blir henrettet og hengt opp på et tre, skal du ikke la den døde kroppen hans bli hengende på treet, men gravlegge ham samme dag." På samme måte sier Ganzfried: "Den døde skal gravlegges før det blir natt." (1927:CXCVIII,p.3, s 100)

Evangelisten Johannes forteller således at jødene [dvs. de jødiske lederne] ikke ville at de korsfestede skulle bli hengende over sabbaten. Døden ble derfor framskyndet (19,11). En modig fariseer sto fram for å ville begrave Jesus, Josef fra Arimatea. Den korsfestede var død ved den 9. time; dvs. kl. 15 (Luk 23,44). Han ba nå om Pilatus' tillatelse til å ta ned Jesu kropp. Til-

latelsen kunne han bare få ved å oppsøke lands-høvdingens i hans borg. Det tok nok noe tid, for trolig fikk ikke Josef foretrede med en gang. Evangelisten Markus gir den tilleggsopplysningen at da Josef kom til Pilatus, undret denne seg over at Jesus alt skulle være død. Han tilkalte offiseren, sannsynligvis den ansvarlige for korsfestelsen, for å få sikker beskjed. Først da offiseren kom tilbake, fikk Josef tillatelsen. Men det hadde jo også tatt litt tid. Nå fikk rådsherren det travelt. Jesus måtte nemlig være i grav før den 12. time (klokka 18). Ved synet av den første stjerne på himmelen begynte sabbaten.

2. DEKKE ANSIKTET

Med en gang Jesu venner hadde fått tilgang til den døde kroppen hans, måtte de ifølge jødisk lov sørge for at ansiktet ble dekket til: "Ansiktet på alle avdøde skal dekkes til." (Lamm 1969:4,p.2) "Et klede må bli trukket over ansiktet." (Feinberg 2012:302)

3. ØYNENE PÅ DEN DØDE SKAL LUKKES

"Etter at døden er stadfestet, skal øynene ... på den døde lukkes, (...)" (Lamm 1969:4,p.2). Ifølge Meacham skal dette være en gammel tradisjon for å forhindre øynene i å åpnes før de skimter den nye verden, og henviser til Bender 1895:101ff. Arkeologiske funn av personer som må ha omkommet på voldelig vis, og hvor en da på grunn av dødsstivhet ikke kunne få lukket øynene, viser at jødene kunne legge mynter eller potteskår i øynene (Bender, som ovenfor; Meacham 2005:19).

4. MUNNEN SKAL LUKKES

The Jewish Encyclopedia sier: "Munnen [på de døde] ble lukket og holdt i posisjon av et bånd." (vol 3, 1925:434 ff) Så også Danby 1933 ("Shabbath" 23,5) og Lamm 1969:4,p.2. "Haken skal bindes opp." (Ganzfried 1927:CXCV,p.7, s. 91)

5. NÅR DEN DØDE LEGGES TIL HVILE, SKAL HAN IKKE HA KNYTTEDE HENDER

"Den dødes hender skal ikke knyttes." (Ganzfried 1927:CXCVII,p.5, s 99)

6. DEN DØDE SKAL LIGGE PÅ RYGGEN

"Den døde kroppen skal ikke legges med hodet ned." Og: "Den døde skal legges på ryggen, med ansiktet opp." (Ganzfried 1927:CXCVII:p.2, s 98 og CXCI,p.2, s 103) Fra utgravninger i Qumran kjenner vi at de døde i esseerne lå på ryggen med bøyde albuer og hendene plassert på tvers over bekenet (Meacham 2005:18).

7. DEN DØDE SKAL I VISSE TILFELLER IKKE VASKES FØR GRAVLEGGELSEN

Code of Jewish Law krever at en person som er henrettet av myndighetene, eller som har lidd en voldsom død, ikke skal vaskes." (Ganzfried 1927:CXCVII, p.9, s.99) Og: "Dersom den døde blør etter at døden er inntruffet, da skal han ikke vaskes." (Lamm 1969:244,7,10; Wilson:1998:55)

8. DEN DØDES BLOD SKAL SAMLES OPP OG LEGGES I GRAVEN SAMMEN MED HAM

Om en person blør etter at døden er inntruffet, skal blodet samles opp og begraves sammen med ham. Også sand og jord som blodet har blandet seg med, skal graves opp og legges i graven. Likedan skal skje med tøy som det er kommet blod på, om blødningen har funnet sted etter at personen er avgått ved døden. (Ganzfried 1927:CXCVIII, p.10, s.100). "Blodige klær fra døde ved ulykker eller vold, skal begraves sammen med den døde kroppen." (Lamm 1969:15, p.3)

9. KLÆR ELLER TØRKLÆR MED BLOD SOM ER SAMLET OPP FRA DEN DØDE, SKAL LEGGES FOR SEG SELV

I tilfeller hvor blodet fra en person fortsetter å komme fram etter at døden har inntruffet, skal klær/tørklær som er trukket inn med blod, *samles og legges separat ved føttene*. Det samme gjelder sand på marken hvor det er kommet blod." (Lamm 1969:244, p.7-10)

Hva kan vi lære av dette? Jo, det hodekleddet som evangelisten Johannes fant i Jesu grav, var ikke forlatt slik, pent og pyntelig, av den oppstandne selv! Det blir helt feil når enkelte prester og predikanter utlegger denne tilsynelatende detal-

jen slik. Nei, hodekledeet var plassert på denne måten – etter loven – av *gravleggerne!* Dette kledeet har vært brukt til å dekke ansiktet (Jfr. punkt 2) og til å samle opp blod (Jesus blødde både fra tornekronen og fra spydsticket i siden; jfr. punkt 8).

En annen ting er at dette hodekledeet utvilsomt eksisterer fremdeles. Sammen med Oddvar Søvik så jeg det i Oviedo i Nord-Spania for få år siden. Det ble fraktet dit fra Jerusalem i år 614 og har vært der siden. De siste årene har det vært gjenstand for en inngående forskning. Sudariet i Oviedo, som det heter, vises fram hver Langfredag og hvert års 14. og 21. september. Se min bok om Likkledeet i Torino, s 163ff eller <http://torinokledeet.no/jesu-hodeklede--sudariet-i-oviedo>.

10. DEN DØDE MÅ GRAVLEGGES I ET LINKLEDE

Code of Jewish Law gjør det helt klart at jøder skal begraves i et likklede. Det gjør også *The Jewish Way in Death and Mourning* [sorg], i kapitlet om "Dressing" (påkledning; Ganzfried 1927:CXCVII, p.1, s 98; Lamm 1969: 7f.). Linkledeet skal "understreke troen på de dødes oppstandelse". Videre måtte det "være tilpasset en som snarlig skal stå for dommen overfor Gud den allmektige." Kledeet (hebr. *sovet*) skal derfor være håndlaget, fullstendig rent, hvitt og ikke ha lommer eller knuter av noe slag.

11. NÅR DEN DØDE KROPPEN ER LAGT I LINKLEDET, SKAL ET BØNNESJAL LEGGES OVER ANSIKTET

Etter at Lamm har skrevet grundig om likkler, går han over til "*tallit*" (bønnesjal). Da heter det: "Den døde skal *deretter* ("should then be", JAs utheving) skjules i sitt tallit." (s 8) Rebecca Jackson, USA, jødekristen, som forsker på gamle jødiske gravskikker, og som jeg har diskutert dette med, hevder at bønnesjalet etter loven skal legges *over ansiktet på den døde, oppå linkledeet*. Når det var gjort, sier hun at ifølge loven, så også Lamm, skal en av de knyttede taustumpene ("*tzitzit*") som henger på bønnesjalet, kuttes av.

En viktig ting å huske vedrørende jødiske begravelser: Jødene drev ikke med balsamering. Krop-

pen skulle ikke bevares, men derimot gå i oppløsning. Velluktende urter som myrra og aloe ble ikke plassert der for å bevare kroppen, men for å dempe ned lukt fra dekomposisjonen. Det var svært viktig for en jøde å vise den døde ære ved å besøke graven. Der er ulike skikker. Noen krever besøk hver dag i fem dager etter begravelsen; andre sier at besøk først bør finne sted etter sju dager, så etter en måned. Ca. ett år etter begravelsen kom imidlertid familien for å samle sammen de enkelte bein i skjelettet fra den avdøde og la dem i et ossuarium, en beinkiste. Den var så lang som lårbeina og ble forsynt med den dødes navn. Slike beinkister kan ses ved Dominus flevit-kirken på Oljeberget. http://en.wikipedia.org/wiki/James_Ossuary

12. BLOMSTER I GRAVEN/VED DEN DØDE?

Talmud forteller oss at "in ancient days" ble velluktende blomster og "spices" (krydderurter som myrra og aloe) brukt ved begravelsen for å redusere lukten fra en kropp som gikk i oppløsning: "Det skal legges røkelse under alle bærer." I vår tid skal det ikke være blomster under en jødisk begravelse fordi dette forbindes med en kristen høytidelighet. Nå [da skikken med å begrave folk i ei klippehule, er slutt] er dette ikke nødvendig lenger og frarådes, ja, *forbys* (Lamm 1969:18; Feinberg 2012:303).

"Myrra ble brukt av egypterne til balsamering og er en velluktende harpiks. Jødene formet det om til pulver og blandet det med aloe, et pulver fra det aromatiske sandeltreet [vel heller arter av aloepplanter]. Blandingen ga en behagelig vellukt til forskjellige anledninger (Sal 45,8; Ordsp 7,17; Høys 4,14). Den velluktende pulverblandingen ble sannsynligvis lagt langs likkledeet. Mer pulver ble lagt under kroppen, og kanskje pakket rundt det (...)." (Carson 1991:418; 630; 636f) Dessuten: "Myrra, en velluktende harpiks brukt av egypterne til balsamering, ble omformet til pulver og blandet med aloe (...). Sannsynligvis ble de velluktende krydderiene spredt langs likklerne så vel som under og kanskje rundt Jesu legeme. Så ble kledeet bundet rundt kroppen. Andre krydderier må være blitt spredt nær inngangen til graven." (Köstenberger 2004:555; JAs over-

settelse) Den nye norske oversettelsen ("Godt nytt" 2006) bruker ordet "velluktende salve" (Johannes 19,40). I den engelskspråklige faglitteraturen brukes, så langt jeg kan se, konsekvent "powder".

13. EN DØDSDØMT BØR GIS DRIKKE
En dødsdømt mann bør gis vin og røkelse å drikke for at dette skal døyve lidelsene hans (Zlotnick 1966:34); jfr. at Jesus ble gitt eddikvin da han hang på korset (Joh 19,29f.)

BEGRAVELSEN TIL NOEN BIBELSKE PERSONER

I slutten av 1 Mos står det at Josef skal lukke sin far Jakobs øyne etter at han er død (46,4). Det er også fortalt om kong Asa (800-tallet f.Kr.) at da han ble begravd, ble han lagt på et leie fylt med velluktende urter og forskjellige salver som var blandet (2 Krøn 16,14). Josefus skriver mye senere om Herodes den Stores gravferd (år 4 f.Kr.). Prosesjonen ble fulgt av 500 av hans tjenere som bar velluktende urter (Antiquitates 17.8,1ff). Talmud beretter på sin side om at Rabbi Gamaliel. Ca. år 50 f.Kr. ble han gravlagt med hele 80 pund krydderurter (Watson 1842: 200; ett pund er 327 gram). Talmud har et eget kapittel om likklær (Feinberg 2012:303).

Det hadde vært spennende å vite om velholdne og fromme personer som Josef fra Arimatea og Nikodemus håndterte den døde kroppen til Jesus egenhendig eller ved hjelp av sine tjenere. Om de tok i et lik, ville de suspendere seg selv til å kunne feire den forestående påsken. De ble urene: "Den som rører ved liket av et menneske, skal være uren i sju dager." (4 Mos 19,11) Vi ser imidlertid ved flere anledninger at Jesus ikke brydde seg om dette; jfr. Jairus' datter, Matt 9,24). Men fromme fariseere som Josef og Nikodemus gjorde nok det ...

EN SAMMENLIKNING MELLOM DE JØDISKE LOVENE OM BEGRAVELSE OG LIKKLEDET I TORINO

Det er alminnelig enighet blant forskerne at begravelsen av mannen i Likkledet må ha skjedd raskt; den virker "uferdig".

- Hodet har vært dekket. Det kledet ble også brukt til å samle opp blod, Sudariet i Oviedo,

er bevist å ha dekket hodet på samme mann som har ligget i Likkledet i Torino.

- Øynene er lukket. Siden dette ellers har vært umulig pga. dødsstivheten, er det utført ved hjelp av mynter.
- Munnen er lukket. På grunn av dødsstivheten er åpenbart et kinnbånd blitt benyttet.
- Hendene er ikke knyttet.
- Mannen ligger på ryggen.
- Analyser av blodflekkene på kledet viser at mannen i Likkledet ikke er vasket før begravelsen. Disse viser nemlig at der også er blod på dette kledet, som er kommet fra sår *før han døde*.
- Hodekledet er tydeligvis lagt separat; det er ikke avtrykk på det som på Likkledet.
- Mannen ligger i et linklede.
- Mannen ligger på ryggen med armene over skrittet. Det er alminnelig enighet om at armene på grunn av dødsstivheten er "brukt ned" med makt og deretter bundet opp nettopp slik, i tråd med sedvane om liggstilling i graven.
- Forskerne har bekreftet funn av myrra og aloe, både på Sudariet i Oviedo og på Likkledet.

Mannen i likkledet er en jøde og er blitt begravd som en jøde.

LITTERATUR:

- Bender, A. P.: *Beliefs, rites, and customs of the jews connected with death, burial, and mourning. Jewish Quarterly Review*, 7:101ff. (1895).
- Brener, Anne: *Mourning & Mitzvah. A Guided Journal for Walking the Mourner's Path Through Grief to Healing* (2014).
- Carson, D.A.: *The Gospel According to John. The Pillar New testament Commentary* (1991).
- Danby, Herbert: *The Mishnah*. Oxford University Press (1933).
- Feinberg, Lynn Claire (red.): *Talmud. Utvalgte tekster. Verdens hellige skrifter* (2012).
- Ganzfried, Rabbi Solomon: *Code of Jewish Law. A Compilation of Jewish Laws and Customs* (1927).
- Hezser, Catherine (red.): *The Oxford handbook of Jewish Daily Life in Roman Palestine* (2010).
- Kraemer, Joel L.: *Maimonides: The Life and World of One of Civilization's Greatest Minds* (2010).
- Köstenberger, Andreas J.: *John. Baker Exegetical*

- Commentary of the New Testament* (2004).
- Lamm; Maurice: *The Jewish Way in Death and Mourning* (1969).
- Lavoie, Gilbert R: *Unlocking the Secrets of the Shroud* (1998).
- Little, K.: *The Holy Shroud of Turin and the Miracle of the Resurrection i: Christian Order*, april 1994.
- Marino, Father Joseph: *First Century Burial Customs of the Jews* (St. Louis Priory, 1987).
- Meacham, William: *The Rape of the Shroud of Turin* (2005).
- Mordechai, Shlomo: *Order of Mourning in Cochín Jewish Tradition* (2014).
- Riemer, Jack (red.): *Jewish Insights on Death and Mourning* (1995).
- Shultz, Brian: *Dead Sea Discoveries*, Vol. 13, 2 (2006).
- Watson, Richard: *A Biblical and Theological Dictionary: Explanatory of the History, Manners, and Customs of the Jews* (1842).
- Whiston, William (ed.): *The Works of Josephus* (1987).
- Wilson, Edmund: *The Scrolls from the Dead Sea* (1955).
- Wilson, Ian: *The Blood and the Shroud* (1998).
- Wolfson, Ron: *A Time to Mourn, a Time to Comfort. A Guide to Jewish Bereavement* (2005).
- Zlotnick, Dov (overs.): *The Tractate Mourning. (Semahot) Regulations Relating To Death, Burial, and Mourning. Yale Judaica Series Volume XVII* (1966). (Side 55–88 detaljert om jødisk begravelsesskikk.)
- http://www.chabad.org/library/article_cdo/aid/282548/jewish/The-Basics.htm.
- [#Archaeology_and_the_Dead_Sea_Scrolls](http://en.wikipedia.org/wiki/Roland_de_Vaux).
- https://en.wikipedia.org/wiki/Qumran_cemetery.

luther

G.K. Chesterton
DET EVIGE MENNESKE

Oversettelse: Sigrund Undset
329,-

Hva er det, om noe, som gjør et menneske til et menneske? Dette er spørsmålet G.K. Chesterton starter med i sin klassiske oppdagelsesreise i menneskehetens historie. Chesterton var britisk journalist og forfatter, og er i Norge mest kjent for historien om Father Brown. Forfatterens fortellerstil er på samme tid enkel og morsom, tankevekkende og dyspindig. C.S Lewis forteller i sin selvbiografi "Tatt av gleden" (Luther 2007) at "Det evige menneske" bidro til hans omvendelse. **Sigrund Undset** oversatte boken i 1931, og utgaven som nå foreligger er en modernisert versjon av Undsets opprinnelige oversettelse. **Trond Berg Eriksen, professor i idéhistorie**, har skrevet forordet.

www.lutherforlag.no

EN SAMTALE OM EKTESKAPET, DEL 2

AV HARALD HAUGE OG HARALD HEGSTAD
HARALD@ROROSKIRKE.NO / HARALD.HEGSTAD@MF.NO

Kjære Harald Hauge

Takk for ditt svar til meg. Av svaret skjønner jeg at vi både har nok til felles og nok som skiller oss, til å holde en meningsfull dialog gående. I likhet med deg har jeg min bakgrunn fra lavkirkelige miljøer i Den norske kirke. Også jeg har trådt mine barnesko i Misjonssambandet før det etter hvert ble skolelagsbevegelsen som ble min primære tilknytning i ungdommen. Som deg er jeg ikke helt den samme som jeg engang var, selv om jeg aldri har følt noe behov for det store oppgjøret. Og som deg lurer jeg av og til på hva den yngre utgaven av meg selv ville sagt dersom han hadde truffet sin eldre versjon.

For meg har fremfor alt det å delta i helt vanlig menighetsliv i Den norske kirke noe av det som har hatt størst betydning for den jeg er i dag som teolog og kirkeleder. Gjennom å være menighet sammen med mennesker som er høyst forskjellig fra en selv, også i kristendomssyn og fromhetsuttrykk, lærer en blant annet å skjelne mellom smått og stort og noe om hva som tross alt holder oss sammen som kristne. Noe av styrken ved den norske folkekirken er etter mitt skjønn at den makter å romme en bredde i ulike spørsmål, innenfor rammen av en felles kristen trosbekjennelse. Det er derfor jeg med beklagelse jeg ser at gamle venner i de lavkirkelige organisasjonene tror de kan tjene evangeliets sak i det norske folk bedre ved å danne sine egne, små kirkesamfunn med rom for bare én mening i bestemte saker.

Det er ellers interessant det du skriver om kirkesplittelse og synd – og om den rolle fortapelsesalvoret spiller i en sak som dette. Jeg husker

for min del godt Carl Fr. Wisløff som på Lagets lederskole uttalte at det ikke finnes kristne samboere: Dersom man er samboer, lever man i synd, og dermed er man ikke en kristen. Jeg er enig med deg at denne type svart-hvitt-tenkning er langt mindre utbredt i dag, og selv vil jeg også ta avstand fra et slikt syn. Det henger både sammen med at den etiske vurderingen av samboerskap nok er mer kompleks enn det Wisløff la opp til, men også at man ikke bør ta fra noen kristennavnet fordi de ikke lever opp til alle krav i kristen etikk. Å være en kristen er jo først og fremst å leve i nåden.

Samtidig er jeg ikke med på å se bort fra et hvert evighetsalvor i slike spørsmål. I et bibelsk perspektiv frelser Kristus oss ikke bare fra syndens skyld, men også fra syndens makt. Å være en kristen uten at det får konsekvenser for hvordan man lever, er en selvmotsigelse og setter selve gudsforholdet i fare. Her kan man vise både til Paulus i Romerbrevet 6 og til Bonhoeffers oppgjør med den "billige nåde". Å bruke et slikt perspektiv til å slå fast at konkrete mennesker har satt seg utenfor nåden, er likevel å tilta seg en innsikt i Guds dom, som ingen av oss har.

Det kompliserte i denne saken er dessuten ikke bare at det handler om konsekvenser av eventuelt å synde, men at man ikke er enig om hva som er synd. Når kristne homofile har valgt å leve sammen med et annet menneske av samme kjønn, er det neppe fordi de ikke tar det så nøye med de etiske idealer, men fordi de er overbevist om at det de gjør, er både godt og rett. Selv om vi alle kan ha våre meninger om dette spørsmålet, får vi vel ikke det autoritative svaret før i den ytterste

dom. Da har jeg det håp til den barmhjertige dommer at det finnes tilgivelse også for de synder vi ikke visste at vi begikk, fordi vi i vår blindhet trodd vi gjorde det rette. Så vil det vise seg om det er de som har forsvart og praktisert homofilt samliv, som får den hardeste medfarten, eller tvert om de som har motarbeidet det.

I Bibelen finner jeg belegg for et slikt perspektiv bl.a. i skjelningen mellom å synde "av vanvare" og "med løftet hånd" (altså med forsett; jfr. 4 Mos 15,11–31) og i Paulus' tale om faren om å handle mot sin samvittighet (1 Kor 8). Konsekvensen av dette blir for min del at vi i etiske spørsmål der kristne mennesker etter alvorlig overveielse kommer til ulike konklusjoner, skal være forsiktige med å fordømme hverandre eller underkjenne hverandres plass i kirken. Slik har vi tidligere maktet det f.eks. i spørsmål om militærtjeneste og pasifisme, og jeg mener vi må greie det i spørsmål om ekteskap og samliv.

Som du selv antyder, er det ikke alle som er enige i et slikt perspektiv. Det ser en ikke minst av bruken av 1 Kor 6,9f der det heter at "verken menn som ligger med menn eller som lar seg ligge med (...) skal arve Guds rike". Dette avsnittet peker på at bevisst synd (synd "med løftet hånd") ikke er forenlig med å leve i nåden. Men det er etter mitt skjønn dårlig eksegese å mene at Paulus her peker på visse synder som er mer uforenlig med å være en kristen enn andre synder, altså en slags spesielle dødssynder. Mer naturlig er det å oppfatte det som eksempler på fenomenet synd, der han like gjerne kunne valgt andre eksempler. Dessuten er det heller ikke opplagt at hans svært generelle henvisning til homoseksuell atferd virkelig rammer gjensidige forpliktende homofile relasjoner, slik vi kjenner dem fra vår tid.

Vel, dette var en forholdsvis lang kommentar til ditt innledende spørsmål. Jeg tror likevel det var en nødvendig runde, fordi mye av diskusjonen ofte utspiller seg på dette feltet. Å ta til orde for en mer nyansert etisk vurdering av homofilt samliv eller mane til respekt for de valg kristne mennesker tar i et etisk omstridt spørsmål, er imidlertid ikke det samme som å sette likhetstegn mellom samliv mellom mann og kvinne og sam-

liv mellom to av samme kjønn. Og her er vi ved kjernen i spørsmålet om ekteskapsforståelsen, som jo er hovedtema for vår samtale.

Selv om vi i kirken har diskutert den etiske vurderingen av homofilt samliv i mange år, må jeg innrømme at det kom som en overraskelse på meg at så mange av dem som forsvarte homofilt samliv, etter den nye ekteskapsloven også tok til orde for kirkelig ekteskapsinngåelse for likekjønnede par. Ikke minst var dette overraskende i lys av uttalelsen fra lærenemnda fra 2006, der nær samtlige medlemmer ga uttrykk for homofilt partnerskap prinsipielt sett er noe annet enn et ekteskap. Jeg mener altså at det er et betydelig skritt å gå fra å støtte homofilt samliv til å si at det er det samme som et ekteskap i teologisk forstand, der det ene ikke med nødvendighet følger på det andre.

Her *kunne* man i større grad ha skjelnet mellom et teologisk og et juridisk ekteskapsbegrep. Men for mange av dem som støtter vigsel for likekjønnede, ser det nå ut til tvert imot å ha blitt et poeng å forstå likekjønnede og ulikekjønnede samliv som uttrykk for samme fenomen. Det ser man ikke minst i motstanden mot to ulike vigselstlurjer, én for mann/kvinne og én for likekjønnede par. I stedet får vi nå en hybridløsning som på sikt neppe vil gjøre noen helt lykkelige, med at den gamle beholdes for mann/kvinne, samtidig som den nye skal kunne brukes av alle slags par. Teologisk har dette støtte fra flertallet i Bispemøtets 2013-uttalelse der man nettopp forsøker å konstruere et ekteskapsbegrep der kjønnsdifferensieringen ikke er med. Så vidt jeg kan se, er det et liknende ekteskapsbegrep du gjør deg til talsmann for.

Problemet med et slikt ekteskapsbegrep er at det er en historisk nykonstruksjon som bryter med all tidligere teologi om ekteskapet, som kristne kirker har stått for, og som de har funnet belegg for i Bibelen. Etter mitt skjønn er det teologiske grunnlaget for et slikt ekteskapsbegrep langt svakere enn det tradisjonelle. Det du – som Bispemøtets flertall – viser til, er jo ganske allmenne bibelske utsagn om mennesket som relasjonelt fellesskap – utsagn som like gjerne kan brukes for å begrunne vennskap og andre sosiale

relasjoner. Særlig luftig synes jeg din henvisning til trinitarisk teologi blir – hvorfor det skulle bidra til å begrunne ekteskapet spesielt, skjønner jeg ikke.

Jeg deler dine kritiske merknader til en naturrett som ikke ser annet enn forplantning som ekteskapets hensikt. Både ekteskap og sex er mer enn forplantning. Men naturrettstenkning finnes i mange varianter. Også fra vår lutherske tradisjon har slik tenkning blitt trukket for langt, i bestemte former for ordningsteologi. Like fullt er det et faktum at de lutherske reformatorene oppfattet ekteskapet som en del av den gudvillete orden i skaperverket. Det gjelder f.eks. Melancthon som i Apologien art. XXIII avgrenser seg fra en rent positivistisk forståelse av ekteskapet, der ekteskapet ikke er annet enn det samfunnet (eller for den saks skyld kirken) definerer det som. Tvert om er ekteskapet uttrykk for en ”guddommelige ordning” som både bygger på hva ”Skriften lærer” og på ”den naturlige rett” (Jfr. Mælands utgave av Konkordieboken, s 194).

Til forskjell fra dåp og nattverd handler tanken om en guddommelig ”innstiftelse” ikke om en bestemt historisk innstiftelseshandling. Ekteskapet er en sosial konstruksjon som i ulike utgaver har eksistert i alle menneskelige kulturer. Når ekteskapet har hatt en slik sentral stilling, henger det utvilsomt sammen med at det har tjent som ramme for forplantning og familie. Fordi familie og forplantning er så avgjørende for samfunnets overlevelse, har det også gitt ekteskapet en særlig status og beskyttelse. Å tenke seg at ekteskapsinstitusjonen skulle ha oppstått bare for å være en ramme rundt menneskelig felleskap, er historisk lite trolig. I lys av troen på Gud som skaper har så den bibelske tradisjon oppfattet ekteskapet som noe gudvillet, og dermed som guddommelig ”innstiftet”. I den bibelske tradisjonen ser man dessuten en utvikling i retning av å forstå en bestemt form for ekteskap som mer gudvillet enn andre, nemlig det monogame, livsvarige ekteskap mellom én mann og én kvinne. Til alle tider har et slikt syn ligget til grunn for en kristen ekteskapsforståelse og dannet f.eks. utgangspunkt for oppgjør med polygami der kristen misjon gikk fram.

Min bekymring er her: Når kirken kaster loss både fra det biologiske og antropologiske fundamentet for ekteskapet og viktige aspekter ved bibelsk og kristen tolkningstradisjon, lar det seg da virkelig gjøre å opprettholde et tilstrekkelig fundament for et spesifikt teologisk ekteskapsbegrep, eller har man da bare tatt på seg å skaffe religiøs legitimering til det ekteskapsbegrep staten til enhver tid har?

Enda en utfordring helt til slutt: Det nye ekteskapsbegrepet definerer et ekteskap uavhengig av kjønn. Like fullt vil de fleste ekteskap bestå av én mann og én kvinne. I disse ekteskapene er ”kjønnsneutraliteten” slett ikke uviktig, men tvert om av avgjørende betydning, for både seksualliv og følelsesmessig tiltrekning. Hvorfor skal ikke kirken da overfor denne majoriteten av brudepar trekke veksler på ressurser fra Bibel og tradisjon, som bidrar til å forankre deres forhold i kristen skapertro? Selv om man lar det generelle ekteskapsbegrepet bli ”kjønnsnøytralt”, kan ikke kjønnsforskjellen fortsatt få bety noe der brudefolkene faktisk er av ulikt kjønn?

Dette spørsmålet henger også sammen med utforming og bruk av ny liturgi. Du antyder at ordene fra 1 Mos 1 og Matt 19 ikke vil inngå i den nye liturgien. Betyr det for din del at du vil bruke både den nye og den gamle liturgien, eller vil du bruke den nye for alle og dermed la disse bibeltekstene tie?

Med vennlig hilsen
Harald Hegstad

Takk for nok et spennende brev, og for tydelige utfordringer til å klargjøre egne standpunkter! Jeg går rett på sak og begynner der du avslutter: Vil jeg bruke både dagens liturgi og den nye 2017-liturgien, eller vil jeg insistere på ikke å lese de gamle fundamentalordene i 1 Mos 1 og Matt 19 mer?

Svaret på det er at jeg ikke vil ha problemer med å fortsette å bruke dagens liturgi også etter januar 2017. Jeg vil la det være opp til vigselfparet å avgjøre akkurat den saken. Under debattene på Kirkemøtet ble det påpekt at det er presten som til syvende og sist har beslutningsmyndighet hva gjelder liturgi. Rent formelt vil jeg altså kunne presse igjennom mitt primærønske. Men jeg kan ikke skjønne at det vil være særlig klokt eller sjelesørgisk eller pastoralt eller evangelisk eller hva som helst ellers å trumfe igjennom bruk av én og kun én liturgi i de tilfeller der det aktuelle paret har andre ønsker. Jeg ønsker å bidra til at hvert par blitt møtt av kirka på en måte som gjør at de kjenner seg ivaretatt akkurat slik de er.

Jeg har virket som vigselfmann i litt over ti år. I alle disse årene har jeg brukt gjeldende liturgi. Jeg har forholdt meg lojal til den og lest om å "være fruktbare og bli mange" også når alle har kunnet se at med mindre de to heter Sara og Abraham bommer akkurat disse ordene. Jeg håper og tror at den nye liturgien vil være preget av mer inkluderende språkbruk og favne enda flere situasjoner enda bedre. Jeg tror for eksempel at ordene fra 1 Mos 2.18 – nøkkelteksen i Sammen-utredninga fra 2013 – ville kunne stå seg bedre som fundamentalord. Samtidig mener jeg altså ikke at 1 Mos 1 og Matt 19 ikke *kan* leses, selv om jeg ser fram til den dagen da de ikke lenger *må* leses.

I debatten mellom fjorårets kirkevalg og årets kirkemøte var det lansert tre ulike måter å løse forholdet mellom gammel og ny liturgi på. Bispemøtets opprinnelige forslag var å beholde den gamle og innføre en ny som kun skulle være for likekjønnede par. Andre – deriblant meg – argumenterte i stedet for å fase ut den gamle og

innføre en ny som skulle kunne brukes av alle par alltid og alle steder. Løsningen ble en slags mellomvei: Den gamle beholdes, men den nye skal kunne brukes av alle.

Jo mer jeg tenker over det, desto mer salomonisk tenker jeg denne løsningen faktisk var og er. Den ivaretar hensynet til dem som for sin samvittighets skyld ikke kan forholde seg til en ny liturgi; det var denne masta biskopene uttalte at de hadde "bundet seg til". Med dette sikret man også at det klassiske synet fortsatt har uttrykk i en helhetlig og tydelig avgrenset liturgisk ordning som spiller synets faktiske innhold. Samtidig unngikk vi en situasjon hvor den nye liturgien ble innført som en lukket liturgi, avgrenset til kun å gjelde en begrenset gruppe mennesker og situasjoner.

Dette siste vil jeg gjerne utdype noe. Vi har ikke tradisjon i kirka vår for å innføre liturgier som kun gjelder for noen og ikke for alle. Vi har ikke egen dåpsliturgi for barn født uten armer eller (kanskje mer treffende, på godt og vondt) barn født utenfor ekteskap. Og – for å trekke linjene til en annen sak som har utfordret kirka langs mange av de samme linjene som dagens diskusjon – vi har ikke egne liturgier for vigsling til kirkelig tjeneste av kvinnelige kandidater. Dette berører rett og slett et kjennetegn ved kirkas vesen, etter mitt skjønn: Kirka henvender seg til alle mennesker på like fot, og forkytter Guds lov, nåde og kjærlighet som gjeldende for alle, alltid og alle steder.

Derfor var det rett at det ble som det ble, mener jeg: Vi som står for det inkluderende ekteskapsynet måtte selv få avgjøre hvilke rammer som skulle gjelde for den liturgien som skulle speile dette synet. Om vi hadde landet på den løsningen biskopene først skisserte – to liturgier, gjensidig utelukkende – ville vi fortsatt vært der at de restriktive satte grenser for handlingsrommet til de progressive. Det synes jeg ikke ville vært fair. Nå kan enhver følge sin samvittighet så langt hun vil og kan.

For meg betyr dette altså at jeg vil være i stand til å benytte begge liturgier. Jeg tenker at dette spørsmålet ikke kun handler om prestens samvittighet eller syn eller meninger. Det handler om

hva de enkelte par ønsker og vil at nettopp deres seremoni skal speile. Det er de som kommer til kirka med sine liv og med det livet de deler sammen. Om de vil at jeg skal vise til skapelsen og til klare kjønnskategorier og sitere fra Jesu stridssamtale om skilsmisse, skal jeg gjøre det – for deres skyld. En utvidet ekteskapsforståelse er jo nettopp en utvidelse av den gamle, ikke en avskaffelse av alt som har vært.

Ut fra det du skriver aner jeg at du frykter at ordene fra 1 Mos 1 og Matt 19 skal forsvinne fra kirkas liturgirepertoar. Da er det fristende å svare slik: Dersom vi nå hadde valgt den løsningen noen av oss opprinnelig argumenterte for, nemlig én og bare én liturgi for alle alltid og alle steder, da ville denne frykten sannsynligvis vært mindre begrunnet. Da kunne vi ha bakt dagens gjeldende liturgi inn blant valgvariantene i den nye, for eksempel som variant A under hvert ledd. Så kunne en ny og mer inkluderende variant vært variant B. Da ville vi hatt et liturgisk rammeverk som huset flere varianter som ved første øyekast kunne framstå som motstridende, men som det ville være fullt mulig å samle i en syntese. Når vi nå i stedet har valgt en løsning med to konkurrerende liturgier, vil det ikke være like naturlig å ta den gamle liturgien inn i den nye. Dersom den nye liturgien da viser seg å være en braksuksess, og ”alle” vil ha denne, da vil kanskje bekymringen din vise seg å være berettiget.

Er det da grunn til bekymring på vegne av de tradisjonelle fundamentalordene? Selv er jeg innmari dårlig til å spå framtida. Men erfaring rundt vigsel viser at folk gjerne velger relativt tradisjonelt. Min erfaring er for eksempel at under selve ekteskapsinngåelsen velger de fleste par fortsatt variant A i dagens liturgi (begge svarer ja to ganger) i stedet for variant B (gjenta etter megvarianten), selv om den ”amerikanske” varianten vinner noe mer terreng år for år. Jeg ønsker at mange velger det nye etter 2017, men vil likevel fortsette som i dag: Legge alternativene åpent fram for dem, og så svare på de spørsmål de eventuelt måtte ha, før de selv treffer sin avgjørelse.

En mulig løsning på dilemmaet med de gamle ordene kan være å legge disse inn blant valg-

mulighetene i de ord som skal leses på tekstlesningens plass. Da kan disse ordene lyde også innenfor rammen av den nye 2017-liturgien, om enn litt lengre ute i det liturgiske forløpet. Akkurat det regner jeg med vi vil diskutere i Trondheim i januar neste år.

Her og nå kunne jeg nå tenke meg å bevege meg litt videre fra det som spesifikt har med utformingen av den nye liturgien å gjøre, til selve ekteskapsforståelsen. Og da vil jeg kort forsøke å si noe om hvordan jeg har kommet til det standpunktet jeg har i dag.

Du siterer Carl Fr. Wisløffs skarpe ord om sann kristen livsførsel i ditt forrige brev. Jeg er (også) blant dem som har måttet ta avstand fra den typen svart-hvitt-kategoriseringer Wisløff sto for. For meg ble denne avstandstagningen en del av et større oppgjør, og jeg tror jeg kan si uten å si altfor mye at det var en del av en prosess som handlet om å snakke både sant og sunt om livet. Satt på spissen mener jeg nok at den kristendomsformen Wisløff frontet er usunn, på tross av – eller kanskje heller på grunn av – sitt ønske om å ha ryddige kategorier. Jeg tror rett og slett ikke på dette at alt i livene våre kan rubriseres i rent og urent, svart og hvitt, sannhet og løgn. Livene våre er mer kompliserte enn som så og er fulle av gråsoner. Det gjelder også våre mer eller mindre famlende forsøk på samliv.

Men det at vi forsøker å leve sammen, det at vi lover hverandre troskap og strekker oss etter dette, *det* har jeg tro på. Det er godt; det er sunt; det er sant; det er rent, og det er vel verdt å ta vare på.

Det som skjedde meg på et punkt i livet var at jeg ble kjent med mennesker som levde i forhold med en av samme kjønn, og som forsøkte å strekke seg etter disse samme idealene innenfor sin relasjon. Da ble det rett og slett slik for meg at likhetene ble mer dominerende enn forskjellene. Ulikheter og likheter kunne ikke knyttes eksklusivt til kjønn, uansett hva Paulus mente eller ikke.

Du skriver i ditt forrige brev om overraskelsen over hvor lett store deler av kirka tok steget fra partnerskapet til den nye ekteskapsforståelsen. Jeg bekrefter at steget var overraskende lett å ta. For jeg hadde allerede vent meg til å tenke på et

partnerskap som noe som var godt og rett *på akkurat de samme måtene og av akkurat de samme grunnene* som det ekteskapet jeg selv forsøkte å leve i. Det var de samme verdiene, de samme holdningene og de samme idealene som ble søkt realisert i partnerskap som i ekteskap. Og det var nettopp relasjonen jeg var opptatt av, ikke hvilken merkelapp man satte på den.

Det som har skjedd etter at den nye ekteskapsloven kom, er at deler av kirka mener at det er et større problem om to mennesker av samme kjønn inngår ekteskap enn om de lever mer eller mindre åpent sammen uten å være gift. Når partnerskapet ikke lenger er et alternativ, blir ekteskapet et problem. Hvilket paradoks! Jeg synes det her må være greit å nevne at mange av de personer og miljøer som markerer denne problemstillingen tydeligst ikke akkurat sto fremst i rekkene for å hylle partnerskapsloven da denne ble vedtatt i 1993. Jeg klarer ikke helt å tro på det nostalgiske engasjementet som nå vises for denne loven, rett og slett. Dersom den var så god og så nyttig, hvorfor i alle dager kunne vi ikke da vedtatt en ordning for partnerskapsinn-gåelser i kirka mens vi hadde muligheten?

Om vi så hadde gjort, ville vi ha vært i en annen situasjon i dag. Vi ville hatt et annet utgangspunkt for å skjelne mer mellom det teologiske og det juridiske, for eksempel, om vi hadde ønsket det. Slik vår kirkehistorie har utviklet seg de siste 20 årene, har vi imidlertid avskåret oss fra denne muligheten. Jeg tenker at nok er nok: Nå må vi videre. Og det eneste alternativet som da ligger åpent for oss når vi ønsker å bekrefte forpliktende samliv som godt og rett, det er ekteskapskategorien. Det er en teologisk mulighet mer enn en hindring.

Til slutt: I mitt første svar til deg touchet jeg så vidt innom trinitarisk teologi som ressurs for kristen teologi om samliv. Du kommenterer at du oppfattet dette som "luftig". Derfor lover jeg å komme tilbake til dette med mål om å konkretisere det nærmere. Men det må bli i neste brev. Her og nå vil jeg heller benytte plassen til å si: Takk for den nyanserte måten du svarte på spørsmålet mitt om synd, livsvalg og frelsesalvor. Der skriver du mange ting vi kan bygge den videre samtalen på.

Med vennlig hilsen
Harald Hauge

MÅNEDENS SALME JUNI 2016

AV ESTRID HESSELLUND OG SINDRE EIDE
ESTRID.HESSELLUND@EIDEFORLAG.NO / SINDRE.EIDE@EIDEFORLAG.NO

MENNESKE, DU SOM HAR KUNNSKAP (N13 726)

T: EYVIND SKEIE 2001, FRITT ETTER HUSTAVLEN ROPET FRA EN SÅRET JORD
AV FINN WAGLE OG EYVIND SKEIE M: ARNE BENDIKSEN 2001

I noen år samarbeidet Eyvind Skeie med popu-
lærkomponisten Arne Bendiksen i styret for
Tekstforfatterfondet som har å gjøre med Kopi-
nor og Norsk forening for komponister og tekst-
forfattere. Skeie utfordret Bendiksen til å skrive
en salmelodi.

Arne Bendiksen mente nok at dette var en litt
for høytidelig sanger for ham. Men da han fikk
en tekst fra Skeie, som han kunne stå inne for,
tok han utfordringen.

Det ble melodien til salmen "Menneske, du
som har kunnskap", en salme om å ta vare på
skaperverket. Salmeteksten er skrevet av Eyvind
Skeie med utgangspunkt i hustavlen "ROPET
FRA EN SÅRET JORD" av Finn Wagle og
Eyvind Skeie. Hustavlen ble skrevet til kon-
feransen "Som Gud på jorden" – om etikk og
naturforvaltning, i Trondheim 2001. En hustavle
kalte man i gamle dager korte tekster som var be-
regnet til å henges opp på veggen. Det kunne
være bibelsteder, visdomsord, dikt, leveregler o.l.

Ropet fra en såret jord

Menneske, du som har kunnskap om godt og
ondt. Livet er truet, ta ditt ansvar!

Oppdag helheten

Jorden er en vev uten sømmer som ingen har rett
til å rive i stykker.

Sans helligheten

En hellig duft hviler over alt som er til. Livet skal
verdsettes, vernes og elskes.

Gled deg over skjønnheten

Skaperverket eier sin egen rikdom. Ingen ting er
bare råvarer.

Jordens gaver skal forvaltes med hengivenhet
og takk.

Dyrk sammenhengen

Ditt liv er innfelt i jordens liv. Alt er gitt deg til
låns. Alt skal du overlate til dem som følger etter.

Kjemp for rettferdigheten

Moder Jord har nok til alles behov, men ikke til
alles grådighet.

Misforholdet mellom fattig og riker forakt for
menneskeverdet.

Lev i forsoning

Menneske, du som har makt til å ødelegge jor-
dens vev: Du er kalt til et liv i forsoning!

Hvert vers i salmeteksten begynner med en ad-
resse til oss mennesker: "Menneske, ..." Det er vi
som har kunnskapen; det er vi som er en del av
jordens vev; det er vi som må forvalte rett og
kjempe for det gode; det er vi som er kalt til et
liv i forsoning – med Moder jord, med hverandre
og med Gud.

"Det står fritt for oss som møter teksten, om
vi skal oppfatte den som Guds tale til oss, som et
menneskes formaning eller rett og slett som
'Ropet fra en såret jord'. Noen kan mene at
denne teksten befinner seg uten for rammene av
en kristen salmetekst, mens andre vil si at 'vi
trenger en slik tekst', og at den blir gitt mening
ved å være en del av gudstjenestens liturgi og
kirkerommets symbolunivers," sier Eyvind Skeie
i en kommentar.

Vi håper – og tror – at salmen i sin forening
av tekst og melodi får en egen autoritet når den
synges av mange. Bruk den gjerne i juni i for-
bindelse med feiring av "Skaperverkets dag".

På "Salmeboka minutt for minutt" (www.nrk.
no) kan du synge salmen sammen med KORissa
til Ivar Jarle Eliassens orgelakkompagnement.

SØNDAGSTEKSTEN

SJUR ISAKSEN - TORSTEIN EIDEM NORDAL - STEPHEN SIRRIS - TORE SKJÆVELAND

5. SØNDAG I TREENIGHETSTIDEN - SANKTHANSDAGEN

6. SØNDAG I TREENIGHETSTIDEN / APOSTELDAGEN - 7. SØNDAG I TREEININGSTIDA

5. SØNDAG I TREENIGHETSTIDEN

19. JUNI 2016

Prekentekest: Matt 18,12–18

Lesetekster: Jer 6,16–19 / Gal 1,6–9

Liturgisk farge: Grønn

MENNESKEVERD(I)

Alt koster. Bare livet er fullstendig gratis. Det koster ingenting å lage et barn. Det kan heller aldri settes en fornuftig pris på et menneske. Men det er det enkelte menneskebarn Gud setter sin umålelige pris på. Det kan hende at vi i vår kultur har bikket over i et individualistisk tyranni, men det står likevel fast: Gud søker *meg*. Gud har sin fortvilelse i å miste meg. Gud har sin jubel i å finne meg igjen. Det er en svimlende tanke at min bortkommenhet kan gjøre Gud bedrøvet, og at min tilbakekomst kan gjøre Gud glad. Men nettopp denne tanken gir livet tyngde og mening. Det hjelper oss til å holde ut, til å vende om, til å søke hverandre. For hvis Gud er som gjeteren som hadde blikket søkende etter den ene

bortkomne sauene, vet jeg at jeg aldri er helt for-
tapt.

BEHAG OG UBEHAG

Det er ikke ofte at samme sak understrekes på to så ulike måter som i dagens tekst. Det første bildet på Guds omsorg (v 12–14) skaper gode vibrasjoner og understreker et mildt men aktivt gudsbilde. Del to av undervisningen om Guds omsorg (v 15–18) gir derimot andre assosiasjoner og leder for mange av oss mot et bilde av en Gud som går oss etter i sømmene. Hva har disse to sekvensene til felles? Jo, de handler begge om Guds omsorg. Framfor alt er dette ord om omsorg for dem som er i ferd med å miste fellesskapet av syne fordi de har gått seg vill i et vanskelig terreng. Det kan hende at både sauer og mennesker kan ønske å gå litt for seg selv. Jeg har det litt slik selv. Men en rendyrking av privatlivets fred, uten at verken nabokjerringa, menigheten eller Røde Kors hjelpekorps bryr seg, kan føre til døden. En redningsaksjon i fjellheimen blir sjelden sett på som en bryssom innblanding i andres privatliv.

Å BLI FUNNET

Jesus bruker sauer og mynter og perler og skatter når han skal beskrive gjenfinnelsens jubel. Han hadde ikke barn selv. Men kanskje han husket sine foreldres fortvilelse og glede da han selv som 12-åring var savnet i 3 dager og ble funnet igjen?

Og trolig finnes det ingen metafor som kommer nært nok den faktiske, uutsigelige lettelsen og gleden som oppstår når et forsvunnet barn blir funnet. Noen har opplevd akkurat det. Andre lever daglig med smerten over et barn som aldri ble funnet igjen, eller som først ble funnet da det var for seint. Bildet av Gud som leter til han finner, er et av de sterkeste gudsbilder i skriften.

V 12: Gå seg vill – *planaå*. At det er sauer Jesus velger som illustrasjon i denne og mange andre liknelser, tyder på at erfaringen det pekes på, er kjent og nærliggende. Å miste sauer som har gått seg bort fra flokken er sauebønders gjentatte erfaring og sorg gjennom årtusener. Selve ordet finnes 39 ganger i Det nye testamentet og er mest vanlig i passiv form, å *bli ført vill* eller *forført*. Det er mest vanlig om mennesker, da har ordet ofte en undertone av at villfarelsen er selvforskyldt.

V 13: Gleder seg – *kjarå*. Flere av Jesu liknelser viser til at det blir glede i himmelen når det som var tapt, blir funnet. Himmelsk glede har et naturlig motiv knyttet til Jesu fødsel i Betlehem, der Lukas forteller at en himmels hærskeare prisert Gud for barnet som var født. Dette greske ordet er nært beslektet med ordet for *nåde* (*kjaris*), og enkelte steder ser det ut til at ordene blir brukt om hverandre.

Å BRY SEG

Jesu underviser om fellesskapet i menigheten. Vi har vært vant til å høre disse ordene fra vers 15–18 som en forskrift for konflikthåndtering i det kristne fellesskapet, og det er disse ordene av Jesus som danner grunnlaget for det som ofte kalles kirketukt: Eksklusjon av dem som skader fellesskapet. Dette er vanskelige ord. Det er i hvert fall vanskelig å se hvordan dette skal operasjonaliseres i menigheter i Den norske kirke, og jeg er glad for at kirken ble enig med seg selv på 90-tallet om at nattverdbordet ikke skal brukes til kirketukt. Vi holder enkeltmenneskets frihet og selvstendighet høyt. De fleste autoriteter er i løpet av de siste 100 år jekket flere hakk ned, prester inkludert. Denne justeringen i kulturen er i hovedsak til det bedre. Derfor innebærer det også et ubehag å møte Jesu prosedyrer for irettesettelse og mulig eksklusjon. Hva gjør oss berettiget til å

blande oss inn i andres privatliv?

Men la oss si at jeg en tidlig søndags morgen fant ut at jeg ville tømme peisen for aske. Dette arbeidet etterlot kanskje en kraftig svart stripe av sot på mitt venstre kinn, helt opp mot panna. Et svært iøynefallende merke som jeg av sløvhets ikke oppdaget før jeg beveget meg til dagens gudstjeneste. Hva ville skje når jeg kom til kirken? Det store spørsmålet er om noen ville gjort meg oppmerksom på min tilstand, og i full diskresjon tilbudt meg en våt papirserviett. Jeg håper det. Men jeg er jo ikke helt sikker, for vi er omgitt av mye vennlig varsomhet og redsel for å såre hverandre. Det kan også hende at noen ville mene at jeg måtte få pynte meg som jeg ville, uten at de ville blande seg inn. Noen foretrekker grønt hår, noen en ring eller tre i leppa og noen kanskje en svart stripe på skrå i ansiktet.

V 17: Menigheten – *ekklesia*. Selv om *ekklesia* brukes mer enn 100 ganger i NT, er det bare her og i Matt 16,18 (om Peter som den klippe kirken skal bygges på) vi finner det i evangeliene. Det er reist tvil om Jesus i sin undervisning ga såpass utførlige regler for menighetens liv. Det er trolig det lokale trosfellesskapet Jesus har i tankene, en menighet i vår forstand er ennå ikke innenfor horisonten.

Å BLI BRYDD

Jeg ville ønske at noen gjorde meg oppmerksom på at jeg var møkkete i ansiktet når jeg kom til kirken. Men hvordan ville det være hvis det akkurat var blitt kjent at jeg hadde gjort underlag i butikken, hadde vært utro mot min ektefelle eller fornektet sentrale kristne trossannheter? Hvem tåler å bli talt til rette uten å gå i vranglås? Ville jeg tåle det, og ville det ha noen hensikt? Situasjonen i mange konflikter, også i menigheter, er at begge parter kan finne støtte for sine handlemåter og synspunkter. Det er sjelden et bilde som er svart-hvitt. Jeg ville neppe like å bli talt til rette ovenfra, ut fra en menighets behov for ren lære og rent liv. Men jeg kunne ønske å bli gitt muligheter til forsoning og gjenopprettelse av skade, så langt det er mulig. Jeg ville helt klart ønske meg hjelp til å snakke direkte med den jeg har skadet eller den som har skadet

meg. Og framfor alt ville jeg fra dypet av min sjel ønske å bli funnet av Den gode hyrde og bli båret på skuldrene tilbake dit jeg hører hjemme. Jeg vil høre Gud til.

PREKENSKISSE

- *Å bry seg.*
- *Å bli brydd.*
- *Å bli funnet.*

Lykke til!

SJUR ISAKSEN
FØRSTELEKTOR
SJUR.ISAKSEN@MF.NO

SANKTHANSDAGEN

24. JUNI 2016

Prekentekest: Joh 1,1–8

Lesetekster: 1 Mos 1,11–19 / Apg 14,8–18

Fortellertekst: Luk 1,5–25

Liturgisk farge: Hvit

TIL DAGEN

Sankthansdagen eller Jonsok, er festdag til minne om døperen Johannes' fødsel 23.juni, seks måneder før julaften (Jfr. Luk 1,56f). Dagen var en helligdag fram til festdagsreduksjonen i 1770, og De Caprona beskriver jonsvaka som *"nattevåken med bønner, aften før en festdag (...)* Dagen var

opprinnelig en hedensk midtsommerfest".¹ Det er nok dette som gjenspeiler seg i vår folkelig ikke-kirkelige markering av sommersolverv, gjerne med spektakulære bål, en feiring som ikke minst er framtreddende i Sverige.

Midt på sommeren får vi altså anledning til å meditere over Johannes døperen (eller "forløperen") sin fødsel, en oppfyllelse av en Gud som ikke har glemt sitt folk, men som er trofast mot sine løfter.

OM LYSET

Døperen Johannes, som et vitne om lyset, skinner gjennom dagens tekst. Dette reflekteres i vår første lesetekst, med skapelsen av lyset på himmelhvelvingen den fjerde dag. Gjenskinnet fra skapelsen finner vi igjen i vår andre lesetekst, der arven etter Johannes går videre ved Paulus' og Barnabas' vitnesbyrd om ham *"som skapte himmel og jord"* (Act 14,15). Her legger vi merke til at Paulus tiltales som Hermes, den greske guddom for språk – og astrologi. Men i likhet med Johannes var ikke Paulus og Barnabas lyset selv; de var *"alminnelige mennesker akkurat som dere"* (ibid.) som *"skulle vitne om lyset, så alle skulle komme til tro"* (v 8).

Vi ser tydelig hvordan Johannesprologen opererer i tett kontakt med den første skapelsesberetningen. Skapelsen og sendelsen av lyset står helt sentralt: Gud skaper lyset, og han er selv lys. I tillegg vet vi at mennesket trenger lyset for å overleve, biologisk og åndelig. GT profeterer samtidig om at frelsen selv skal framstå som et stort lys for dem som vandrer i mørke og dødsskygge (Jfr. Jes 9,2), og fariseeren Saulus var selv mottager av en lysåpenbaring på himmelen (Act 9,3).

OM SKAPELSE

Ser vi prekentekeststammen sammen med lesetekstene våre, oppdager vi at alle tre griper tilbake til skapelsen. Gen 1 beskriver hvordan Gud setter *"himmel og jord i bevegelse"*. Skapelsen er formet som en enhet som slutter der den begynte, med to ytterpunkter, himmel og jord. Fokuset flyttes fra himmel til jord, akkurat som i Johannesprologen. Vår lesetekst tar for seg tredje og fjerde dag.

Tredje dag skaper Gud den grønne vegetasjonen, eg. ”friskt gress etter regn”, som igjen skilles i urter og trær. De grønne vekstene er definert etter hva de bærer fram; urter bærer frø; trær bærer frukt med frø i. Fjerde dag gir Gud opphøyd status til ett av elementene, eg. ”lampene på himmelen”, altså stjernene. ”De skal være tegn for høytider, dager og år” (Gen 1,14), og vi vet at syvende dag blir helliggjort. Vi legger merke til at lyset er til før sola, og at jorda og stjernene ikke skapes uavhengig av hverandre, men tvert imot at stjernene skapes på grunn av jordas eksistens.

Videre kan vi gjøre flere interessante funn ved å telle hebraiske ord i skapelsesberetningen. På hebraisk inneholder vers 1–19 207 ord, mens vers 20–Gen 2,1 inneholder 206 ord. Klimakset for første del er skapelsen av stjernene, og klimakset for andre del er skapelsen av mennesket. Det blir som sist av alt det skapte skapt etter at det rent biovitenskapelig er mulig for et menneske å leve, ved inntak av oksygen fra lufta (dag 2), som produseres av plantene (dag 3) ved at de tar til seg sollys (dag 4) og vann. Med andre ord skal vi ikke overraskes over at skapelsens struktur, hvor lite bokstavelig vi eller leser den, forteller om et perfekt system inntil minste detalj. Den strenge strukturen er med på å gi det massive budskapet i Gen 1 en rød tråd og en god, narrativ balanse.

Vi er vant til å si at Gud skaper orden ut fra kaos, og han skaper lys i mørket. Gud ”skapet liv der det ikke finnes forutsetninger for liv,” kommenterer Halldorf og peker videre til de barnløse matriarkene og på Elisabeth, Johannes’ mor, ”hun som de sa ikke kunne få barn”.²

Med Jesu fødsel, da frelseshistorien når sitt klimaks, er det enda mer usannsynlig og mirakuløst: Han blir født av en jomfru. Ved Jesu fødsel brytes den åndelige ufruktbarhetens forbannelse over menneskeheten. Han som var unnfanget ved Den hellige ånd, skulle utgyte sin Ånd over alt som lever, og profetien skulle gå i oppfyllelse: ”Gled deg, du barnløse, som ikke fødte, bryt ut i jubel, du som ikke fikk rier. For den enslige kvinnen har flere barn enn hun som har mann.”³

Min oppfordring er å se etter og løfte fram Guds trofasthet. Og som kirke bør vi spør oss selv: Hvordan kan vi være trofast mot Gud? Den dag-

lige omvendelsen, kanskje, eller kan hende trofasthet mot de mysterier vi finner i vår kirkes trosbekjennelse? For hvis vi i anstendighetens navn vil forsvare Gud ved å gjøre ham mindre utrolig, da står vi ikke bare i fare for å gjøre minimalisere guddommen, men også hans trofasthet. Men er det noe vi trenger å ta til oss i våre liv, også når vi erfarer troløshet og meningsløshet, da er det at ”Gud er trofast, han som har kalt dere til fellesskap med sin Sønn, Jesus Kristus, vår Herre” (1 Kor 1,9).

SALMEFORSLAG

Himlen blåner for vårt øye (296)

Stor er din trofasthet (322)

Himmelske Far, du har skapt oss (712)

Jesus Guds son, du ljøs i mitt indre (635)

¹ De Camprona (2013), s 844.

² Halldorf (2012), s 189, Luk 1,56.

³ s 190, Gal 4,27.

TORSTEIN EIDEM NORDAL
SOKNEPREST I BOGAFJELL

TORSTEIN.NORDAL@SANDNES.KIRKEN.NO

6. SØNDAG I TREENIGHETSTIDEN APOSTELDAGEN

26. JUNI 2016

Prekentekest: Apg 9,1–19

Lesetekster: Jes 66,18–19 / Mark 3,13–19

Liturgisk farge: Rød

TIL DAGEN

Denne søndagen ligger nær minnedagene til to sentrale personer i Det nye testamentet, Peter og Paulus. Som apostler var de viktige ledere for de første kristne og videreførte Jesu gjerning gjennom det oppdraget de mottok av ham. Dermed faller aposteldagen naturlig inn i kirkeårets rytme, født ut av påsken og pinsens hendelser. Det er Jesu fortsatte virke blant og gjennom oss, som er tema. Kirkens liv og tjeneste har et verdensvidt oppdrag. Vi er sammen med disiplene utrustet til dette oppdraget, *missio Dei*. Aposteldagen gir forankring til menighetens arbeid og nådegavene i fellesskapet. Det skjer via innblikk i historien i livsfortellingene til disiplene og apostlene. I rekken av vitner står alle kristne, kalt av Gud gjennom dåp og tro til tjeneste og etterfølgelse. Dagen tydeliggjør holdepunktet i apostolisk tro og overlevering, og på dette grunnlag kan vi gjøre og være kirke i mangfoldet av tjenester med de nådegaver Gud har gitt. Den liturgiske fargen er rød – jordens, kjærlighetens og blodets farge. Apostlene måtte lide og dø for sin tros skyld. Fortsatt finnes det forfølgere og forfulgte kristne. Aposteldagen løfter fram vår egenart som kirke.

TIL TEKSTENE

Tekstrekkene fra 2011 gir oss en ny sammenstilling av tekster til dagen. Fra Det gamle testamente finner vi et kort utdrag fra det siste kapitlet i Jesaja-boken. Her åpnes perspektivet fra å gjelde Israel til å romme hele verden. Noen skal fortelle om Gud slik at alle folkeslag skal få høre.

De nytestamentlige tekstene er om Saulus ved Damaskus (Apg 9,1–19) – denne fortellingen er prekentekest – mens evangeliet (Mark 3,13–19) omhandler Jesus som kaller de tolv apostlene.

Tekstene inneholder flere begreper som kan utdypes i prekenen. Hva er en apostel i forhold til en disippel, og hvordan henger disse ordene sammen med ”de tolv” som er et etablert begrep i evangeliene? De fire evangelistene beretter at Jesus hadde mange disipler, og blant disse valgte han ut tolv som navngis i evangelieteksten vår. Tallet tolv henviser på Israels tolv stammer og kan tolkes som en kime til gjenreisning av Israel. Disse tolv var Jesu nærmeste og hans disipler, lærlinger. Disse tolv blir med unntak av Judas apostler, utsendinger eller delegater, med fullmakter fra den som sender ut. Jesu utvelgelse av de tolv som disipler og apostler begrunnes slik: (...) *for at de skulle være sammen med ham, og for at han kunne sende dem ut for å forkyne* (Mark 3,14). Det er en nøkkel til disippelskap som vi finner i disse greske *ina*-konstruksjonene som uttrykker hensikt og formål. Å være disippel, kristent fellesskap, menighet og kirke er *både* samling og sendelse. Apostlene var sammen med Jesus, og de fikk et særlig oppdrag av ham. Utsendelsen av de tolv finner vi hos Matteus både i kapittel 10 og ikke minst i kapittel 28, misjonsbefalingen. Det latinske begrepet for utsendelse er *missio*, og det viser den språklige ekvivalensen mellom det greske apostel og det latinske misjonær.

Saulus' opplevelse utenfor Damaskus var av avgjørende betydning for kristendommen og kirkens videre vekst. Paulus som ble vår største misjonær, refererer selv til denne erfaringen: Han møtte Kristus og fikk kallet som apostel (Rom 1 og Gal 1). Til forskjell fra de andre apostlene fikk Paulus dette kallet etter Jesu død og oppstandelse. Hva vet vi om Saulus' biografi før damaskusreisen? Han ble oppvokst i Tarsus i dagens Tyrkia, som var en viktig handelsby og lærdomsseter. Paulus var romersk statsborger, og gresk var trolig førstespråket. Han studerte i Jerusalem, var fariseer og nevnes i Apg 8 i forbindelse med drapet på den første martyr, Stefanus.

Fortellingen om damaskushendelsen har en tredeling. Etter innledende opplysninger kommer samtalen mellom Kristus og Paulus, dernest

mellom Kristus og Ananias og avslutningsvis møtet mellom Ananias og Paulus. Det er en dramatisk fortelling som skildrer en forfølger på vei til Damaskus for å arrestere troende. Gud kom ubedt og uventet. Visjonen og audisjonen gjør at Saulus faller til jorden og blir blindet. I dialogen identifiserer Kristus seg med de troende: *Jeg er Jesus, han som du forfølger*. Fortellingen inneholder mange anvisninger og detaljer. Dermed etterlates ingen tvil om hvem som har regien på det som skjer. Også i denne teksten begrunnes utvelgelsen: *For jeg har utvalgt ham som mitt redskap til å bære mitt navn fram for hedningfolk og konger og for Israels folk* (Apg 9,15). Saulus er blindet i tre dager, inntil han blir døpt. I fortellingen er det Kristus som ordner det slik at forfølger og forfulgt, Saulus og Ananias, møtes tross innsigelser. Det skjer et møte i forsoningens tegn. Det høye detaljnivået understreker hvor utenkelig og usannsynlig handlingen ville ha vært, hadde det ikke vært for guddommelig intervensjon.

TIL PREKENEN

Fortellingen om Saulus' vei til å bli Paulus, dramatikken ved Damaskus, er så sterk at den bør få plass i prekenen. Det er mye å dvele ved og reflektere over i et slik narrativ. En reportasjeserie i Vårt Land bærer overskriften *Da livet snudde*. Den lar oss møte mennesker som har opplevd avgjørende vendepunkt i livet sitt – noe ble radikalt annerledes, enten det gjaldt helse, relasjoner eller livssyn. For de fleste er livet en jevnere prosess, uten de store vendepunktene. Men Paulus gikk fra å være forfølger til forfulgt. Overgangen fra gammelt til nytt menneske er knyttet til dåpen, også for Paulus. Her passer salmestofen fra John Newtons *Amazing grace: I was blind, but now I see*. Paulus forkynte det budskapet han tidligere hadde prøvd å bekjempe med alle midler. Han endret navn fra kongenavnet Saulus med smak av israelittisk gullalder, til Paulus, et latinsk ord som betyr "liten". Kun en bokstav skiller Saulus fra Paulus. Vi kan si det var en kapital endring; personen var den samme, men innholdet var et annet. Begrunnelsen for kallet var at Paulus skulle være et skevos. Dette oversettes med redskap, men det kan også bety et kar eller krukke man fyller noe i. Den iherdige

fariseerens ressurser i form av evner og innsats ble videreført, dog med et annet fortegn. Lærdom og nidkjærhet var verdifull, men fikk et annet formål.

Jesus kaller disipler til samling og sendelse. Det er fellesskap og oppdrag. Disse to dimensjonene gir åndedrett til det kristne livet. Vi finner dem begge i gudstjenestens dynamikk – samlet for Guds ansikt i bønn og lovsang og sendt til tjeneste i verden. Er det ikke dette som også skjer med Saulus som ble Paulus? Hva er blandingsforholdet mellom samling og sendelse i menighetens liv? Skaper samling og sendelse noen dynamikk i eget liv? Harald Hegstads bok *Den virkelige kirke* (Fagbokforlaget 2009) gir en god innføring i ekklesiologi og hvordan kirken er å forstå som skevos, et redskap for å bære Guds navn fram (Apg 9,15).

Det er lenge siden Saulus ble kalt til apostel. Dette skjedde ved Damaskus, en rik by som lå i et knutepunkt for handelsrutene 80 kilometer fra kysten, på andre siden av Libanonfjellene. Byen finnes fortsatt som hovedstad i det krigsherjede Syria. Det finnes ennå forfulgte kristne der og andre steder i Midt-Østen – hva med dem? Noen av dem har kommet hit, og det er vanskelige kår for dem som er igjen. De trenger kirkens forbønn, noen som taler deres sak og handling fra hjerter som tror. Aposteldagen hjelper oss mot ekklesiologisk nærsynthet ved å sette lokalmenigheten inn i en større sammenheng, en verdensvid kirke gjennom to tusen år.

SALMER

536 Guds menighet er jordens største under
952 Ditt rike står gjennom alle tider
691 Din rikssak, Jesus, være skal
371 Om alle mine lemmer
697 Der det nye livet lever
272 Dei skal gå til den heilage byen
690 Reis deg, Guds menighet

STEPHEN SIRRIS
DOKTORGRADSTIPENDIAT VID
VITENSKAPELIGE HØGSKOLE,
DIAKONHJEMMET
STEPHEN.SIRRIS@VID.NO

7. SØNDAG I TREEININGSTIDA

3. JUNI 2016

Preiketekst: Joh 20,19–23

Lesetekstar: Sal 8,2–10 / 1 Kor 1,26–31

Liturgisk farge: Grøn

TIL DAGEN

Denne forsumardagen vonar eg dei fleste har fått merka litt sumar og kan kjenne noko av den jubel og undring over Guds skaparverk, som leseteksten frå salme 8 gjev uttrykk for: "Kva er då eit menneske – at du hugsar på det?" Undring er eit tema som går igjen i dei tre tekstane. Undring som overgjev seg til lovprising av Gud i staden for å streva etter å forstå. 1 Kor: "Det som går for å vera dårskap i verda, det valde Gud seg ut, så han kunne gjera dei vise til skamme." Og preiketeksten som viser oss eit underleg, nesten ufrivillig, under.

TIL TEKSTEN

Dette er noko som skjer medan Jesus eigentleg er på veg til synagogeforstadar Jairus for å helbreda dotter hans, v 21–24 og 35–43.

V 25–26: Blødingar, ein kvinnesjukdom, gjorde henne og kultisk urein; jfr. 3 Mos 15,25–27, og den ho rører ved, vil òg bli urein. Dette var med å stenga henne ute frå fellesskapet. Etter jødisk tankegang var dette òg ei stor synd.

V 27–29: Ryktet om Jesus hadde gjeve henne håp, og ho laga sin eigen plan for å møta han som ho ikkje kunne møta openlyst. Nettopp fordi ho var urein kunne ho ikkje koma til han direkte og hadde tenkt ut sin eigen måte. Ei som var urein kunne ikkje lett taltala ein religiøs kjendis. Og planen hennar verka; Jesus var den ho håpte på, og ho merka i kroppen at ho vart frisk.

V 30–32 At det går ut ei kraft som helbreidar utan at Jesus veit om kven som blir helbreda,

synes merkeleg. Dette er ikkje eit under der Jesus befaler sjukdommen eller seier eit ord eller legg hendene på den sjuke, slik han faktisk er på veg til å gjera; jfr. v 23. Jesu spørsmål handlar kanskje ikkje om å få vita kven det er som tok på han, slik læresveinane oppfattar det, men om å gje den som rørte ved han, sjansen til å nærma seg Jesus og oppretta ein relasjon ved at vedkomande må gje seg til kjenne for Jesus.

V 33. Kvinna var redd fordi ho kunne ha gjort Jesus urein ved å røra ved han, og frykta for konsekvensane. Men ho kjem til Jesus, fortel han alt og går då inn i ein relasjon til han.

V 34. Ved å ville oppsøka Jesus viser kvinna ved sine handlingar ei tru, og den trua ser Jesus og gjev henne frelsa. Denne trua er nok til at Jesus seier: "Trua di har frelst deg, dotter. Gå i fred. Ver frisk og kvitt plaga di."

Det er to ting som eg vil særleg ta med frå teksten:

– Kvinna sin veg til Jesus var annleis. Ho søker anonymitet, hjelp i det stille. Søker ho berre resultat og ikkje relasjon? Jesus gjer relasjon og resultat.

– Underet var annleis: Jesus kjende de gjekk ut ei kraft frå han – kva er det, er det det same som varme hender? Er det energiar? Er det noko som skjer på skaparplanet og ikkje ved eit guddommeleg ord?

Når ein spør kvar evangeliet for oss er i denne teksten, er svaret at det er både eit vertikalt og horisontalt evangelium. Det vertikale evangeliet er i forholdet til Gud, at Jesus sona for våre synder då han døydd på krossen og gav oss frelse, tilgjeving og fellesskap med Gud. Det horisontale evangeliet er at Jesus sigrar over vondskapen og dødskreftene på krossen og har makt over alle livsnedbrytande krefter. Her i denne teksten er begge deler aktuelle, og dei går saman på slutten. Jesus har kraft til å sigrar over sjukdommen, men helbredinga er ikkje fullført før han har tilsagt henne frelse.

TIL PREIKA

På eit kurs for leke gudstenesteleiarar lagde me ei gudstenestegruppe med denne teksten. Alle las teksten for seg sjølv og delte med sidemannen det

dei hadde sett, og det som umiddelbart talte til dei. Etter plenumsrunden var det to ting som sat igjen. Alle hadde opplevd at andre hadde sett noko i teksten, dei sjølv ikkje hadde sett. Og det var berre damer som hadde nemnt noko om den konkrete sjukdomen, blødingar og den plage og skam det førte til. Så dersom du har tid, lag ei gudstenestegruppe som kan lesa teksten og dela, og ha med begge kjønn.

Frå det som vart sagt i gudstenestegrupa:

- Den som kjem bakanfrå, frå bakarste benk.
- Det gjekk ut ei kraft frå han, kan me kjenna den krafta i dag?
- Ho hadde blødingar i 12 år, var då kultisk urein og utskilt frå andre.
- livredd.
- Jesus såg etter den einskilde.
- Guds storleik.
- Ho fekk meir enn ho søkte.
- Ho hadde høyrte om Jesus.
- Har noko til felles med andre forteljingar der trua viser seg i handling, og Jesus ser trua.
- Det er Gud som gjer det.
- Parallell til vår tid – ho hadde brukt alt ho hadde på helse, slik som nokre i dag reiser til USA.
- Må vera realistisk.
- Utan frelsa er ikkje helbredinga fullenda.
- Det var skambelagt.

Sivert Angel skriv i artikkelen ”Ordet og prekenen” i boka ”Gudsteneste på ny” at preika bør vera induktiv på den måten at ein lar teksten vera synleg og tala. Fordi bodskapen finst i teksten, må tilhøyrarane også få gjenfortalt teksten og bli tatt med inn i teksten slik at dei kan sjå det same i teksten som predikanten og ikkje berre få ein bodskap eller eit tema som predikanten har funne i teksten.

Til denne teksten passar det bra med ei parafaserande og aktualiserande gjenforteljing i preika. Det er ei kvinne som mange av begge kjønn kan identifisera seg med fordi ho kjem til Jesus i skjul, og samtidig synleggjer ho kvinner særlege kår. I våre dagar er ikkje folk kultisk ureine, men det finst mange andre mekanismar som får folk til å føla seg utanfor. Det er og eit

underleg under, og predikanten kan invitera tilhøyraren til å undra seg over det teksten seier.

FORSLAG TIL DISPOSISJON

Innleiing: Aktualiserande gjenforteljing, med vekt på parallellane til vår tid og å dra inn døme, at mange er utestengt frå fellesskap, slikmed helse, brukar pengar på å bli frisk, reiser til USA og Sveits. Det uvanlege underet.

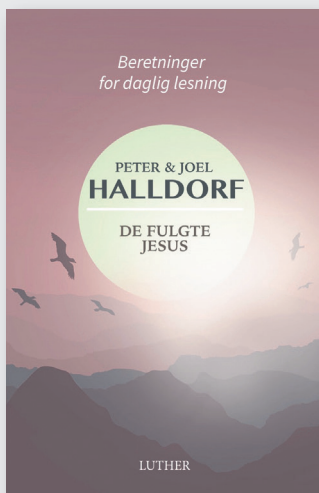
1. Kvinna var i blindsona. Sjukdomen var urein og skambelagt og hadde stengt henne ute for det sosial fellesskap. Ho ville ikkje risikera noko ved å koma ut av blindsona; ho kom bakanfrå, i blindsona til Jesus, som ein kvinneleg Nikodemus, ville ikkje koma direkte og openlyst til Jesus.

2. Det er ei åndeleg blindsona – uforklarlege opplevingar, at nokon kan gjera folk friske, varme hender og Snåsamannen. Dette kan vera kyrkja si blindsona. Er kyrkjene opne for samtalen om det underlege underet dei uforståelege opplevingane? For andre igjen er alt åndeleg i ei blindsona; dei ser berre det materielle i livet, ser ikkje alle teikn på Gud; jfr. Sal 8 og 1 Kor 1,27. Kva gjer ein med opplevingar som ikkje passar inn, med andre tradisjonar? Kva er våre blindsoner? Når kan me forstå, og når må me overgje oss til at Gud er større enn vår forstand?

3. Tilsynelatande var ho i Jesus blindsona. Det verkar som underet skjedde uplanlagt, men Jesu merka det, og han vil ikkje ha nokon i si blindsona. Jesu ser henne og spør etter henne. Jesu svar til kvinna er å få henne ut av blindsona, inn i lyset, ikkje rampelyset der alle menneske ser henne, men Jesus kjærleiksfulle lys. Han spør fordi han vil ikkje at ho skal vera anonym i forhold til Jesus. Jesus gjev henne meir enn ho spør om; ho såg berre sjukdomen; frelsa var i hennar blindsona, men Jesus gjev det som er større enn helbreding, nemleg frelse; han gjev henne alt. Helbredinga er først fullendt når frelsa kjem til.

TORE SKJÆVELAND
KYRKJEFAGSJEF I BJØRGCVIN BISPEDØME
TS929@KYRKJA.NO

Peter Halldorf
DE SOM FULGTE JESUS
 299,-

Nå i 2. opplag

Peter og Joel Halldorf har skrevet en bok om troens forbilder og vitner – én for hver dag i året. La deg inspirere av norske personligheter som Marie Monsen, Børre Knudsen, St.Sunniva, Edin Løvås, Annie Skau Berntsen, Ludvig Karlsen og Arnfinn Haram – i tillegg til internasjonale navn som William Wilberforce, Martin Luther King, C.S. Lewis og pave Johannes Paul II.

Peter Halldorf er en av de viktigste åndelige veiledere i Norden i dag. Hans fokus på kirkens enhet og hans trofaste bidrag til seriøs dialog gjør ham til en viktig brobygger og inspirator. Han leter i kirkens skatter og deler så gamle tekster blir levende og eksistensielle.

Per Arne Dahl, biskop i Tunsberg.

Kallet til hellighet gjelder alle kristne like fra kirkens begynnelse til dags dato. Til det trenger vi følgesvenner og veivisere. I denne boken møter vi noen fra den gang kirken var én, andre da den ble delt og frem til dagens konfesjonelle mangfold – også i Norge. Et sterkt økumenisk vitnesbyrd.

**Sr. Else-Britt Nilsen OP Dominikanersøster,
 leder av Norges Kristne Råd.**

Johne Stødle,
 Maria Bjørdal og
 Nils Terje Andersen (red.)
157 BØNNER
 249,-

Nå i 2. opplag

«Kjære Gud. Du vet hva jeg mener.»

Hva er bønn?
 Hvordan ber jeg?
 Må jeg folde hendene?
 Hva skal jeg be om?
 Hvordan være sammen med Gud?
 157 bønner hjelper deg å finne frem.

Her finner du både eldgamle og nyskrevne bønner av blant annet Den hellige Birgitta, Mor Teresa, Augustin, Leonard Cohen, Maria Solheim, Rudi Myntevik, Sunniva Gylver og Per Eriksen.

Boken løfter også frem mange ulike måter å be på, og tar opp kjernesporsmål om bønn.

Denne boken er virkelig en skattekiste! Jeg gleder meg til å gi den bort til unge mennesker som jeg er glad i, og til å bruke den selv.

– **Idun Strøm Sefland,**
 universitetslektor ved Det teologiske Menighetsfakultetet

157 bønner gir språk til en tro som rommer hele livet. Dette er en bok jeg håper mange vil lese, be og leve ut!

– **Andreas Hegertun,** pastor i Filadelfiakirken i Oslo

Avsender:
Luthersk Kirketidende
Sinsenveien 25
0572 OSLO

UTKOMMER annenhver uke på Luther Forlag og redigeres av professor Harald Hegstad (ansv.), prost Hege Elisabeth Fagermoen, førstelektor Sjur Isaksen og sokneprest Anne Grete Listrøm. Bokmeldingsansvarlig: Postdoktor Kristin Graff-Kallevåg. Redaksjonssekretær: Eyolf Berg.

ALLE HENVENDELSER rettes til:
Luthersk Kirketidende
v/Eyolf Berg
Sinsenveien 25
0572 OSLO
Tlf. 91 17 65 37
E-post: redaksjon.lk@lutherforlag.no

INTERNETT: www.lutherskkirketidende.no
Opplysninger om annonsepriser og utgivelsesplan finnes på nettsidene.

ARTIKLER OG LESERINNLEGG til Luthersk Kirketidende sendes på e-post til ovenstående adresse. Artikler skal normalt ikke overstige 2500 ord. Innlegg skal normalt ikke være mer enn 1200 ord.

ABONNEMENT: Pris kr. 590,- pr. år for Norge. Utlandet kr. 800,- pr. år. Abonnementet inkluderer Tidsskrift for Praktisk Teologi (2 numre pr. år). Kontonummer: 8220.02.93882. Abonnementet løper til det sies opp skriftlig (brev, SMS eller e-post). Gamle og nye numre kan kjøpes i pdf-format fra <https://lutherskkirketidende.buyandread.com>